

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта
012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

***«Формування творчих властивостей особистості
старшого дошкільника у сюжетних іграх»***

студентки **Данько Оксани Миколаївни**

Науковий керівник: Пісоцький Олександр
Петрович, канд. психол. наук, доцент

Рецензенти:

канд. пед. наук, доцент Матвієнко С. І.

канд. пед. наук, доцент Турчина І. С

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

м. Ніжин - 2019

Анотація. Тема магістерської роботи «Формування творчих властивостей особистості старшого дошкільника у сюжетних іграх», досліджувалася на теоретичному й емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні здійснено огляд і аналітичну роботу над джерельною базою з вивчення проблеми творчої особистості, визначено сутність її творчих властивостей у період дошкільного дитинства та обґрунтовано вплив на їх становлення сюжетних ігор дітей 5 -6 років. На емпіричному рівні було досліджено міру сформованості креативності, самостійності, ініціативності, як комплексу творчих ознак дітей 5 -6 року життя, розроблено систему роботи з оптимізації процесу виховання властивостей творчості у старших дошкільників та здійснено її перевірку на контрольному етапі педагогічного експерименту.

Ключові слова: творчі властивості дітей 5 -6 років, креативність, самостійність, сюжетна гра.

Annotation. Theme of the master's thesis "Formation of creative personality traits of senior preschooler in story films" was investigated on the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in three sections of the work. At the theoretical level a review and relevant analytical work were carried out on the basic basis for the study of the problem of creative personality, the essence of its creative properties during the preschool childhood was determined and the influence of story games on the formation of 5-6 year old children was justified. At the empirical level the degree of formation creativity, independence and initiative as a set of creative characteristics of 5-6 year old children was investigated, the system of work on optimization of the process of education of creativity properties among senior preschoolers was developed and verified at the control stage of a pedagogical experiment.

Key words: creative properties of 5-6 year old children, creativity, independence, initiative, story game.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	---

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У СЮЖЕТНИХ ІГРАХ

9

1.1. Основні напрямки наукового аналізу проблеми творчих властивостей особистості.	9
---	---

1.2. Особливості прояву та формування творчих властивостей дітей 5 -7 року життя.	15
--	----

1.3. Сюжетна гра як чинник розвитку творчих властивостей дитини дошкільного віку.	21
--	----

Висновки до розділу 1	27
------------------------------------	----

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У СЮЖЕТНІЙ ГРІ

.28

2.1. Методика та процедура дослідження творчих властивостей дитини 5 -7 року життя у сюжетних іграх	28
---	----

2.2. Аналіз рівнів розвитку творчих властивостей особистості дитини 5 -7 року життя у сюжетній грі та ставлення дорослих щодо їх розвитку	34
---	----

Висновки до розділу 2	51
------------------------------------	----

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ 5 -7 РОКІВ У СЮЖЕТНИХ ІГРАХ ...

.....	52
-------	----

3.1. Педагогічні умови оптимізації процесу становлення творчих властивостей дітей 5 -7 років у сюжетних іграх	50
3.2. Методика формувального експерименту59
3.3. Контрольний етап експерименту	63
Висновки до розділу 371
ВИСНОВКИ72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ75
ДОДАТКИ80

ВСТУП

Актуальність теми. Вихід української освіти на якісно новий рівень визначив сучасні ідеали виховання, які повинні стати основою відтворення духовно-морального потенціалу нації. Головна мета виховання, визначена в концепції національного виховання, полягає у передачі молодому поколінню багатств духовної культури народу. Зважаючи на це, проблема становлення особистості, формування її особистісних якостей є надзвичайно актуальною, оскільки постає у контексті формування української нації та її боротьбі за незалежність. В таких умовах важливим стає пошук ефективних форм, методів та шляхів виховання дітей дошкільного віку.

Про надзвичайну важливість і значущість окресленої проблеми засвідчено у низці державних документів («Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.», Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства»), Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні (редакції 2012 р.) ряді чинних програм дошкільної освіти.

У дошкільній освіті проблема становлення особистості, формування її творчих якостей розглядається у взаємозв'язку з грою. Дитяча гра є важливим засобом виховання дітей дошкільного віку, розвитку в дошкільнят особистісних властивостей, що цінуються соціумом і, які є ознаками становлення повноцінного представника даного суспільства. Особливо цінуються сьогодні такі якості зрілої особистості та дитини дошкільного віку, як самостійність, ініціативність, креативність та ін.

Науковий підхід до проблеми виховання особистості ґрунтується на категорії «особистість», що вивчається різними науками: філософії, соціології, соціальної психології, педагогіки, зокрема дошкільної педагогіки. Виховання передбачає, як кінцеву мету, сформованість рис особистості відповідно до ідеалів суспільства. Проблему розвитку особистості вивчали: психологи (у руслі педагогічної психології) Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець,

І. С. Кон, Г. С. Костюк, В. К. Котирло, О. М. Леонтєв, О. О. Люблінська, С. Д. Максименко, Ю. О. Приходько, Є. В. Суботський, Т. М. Титаренко та ін.; педагоги З. Н. Борисова, Я. З. Неверович, Р. С. Буре, Є. І. Коваленко, А. С. Макаренко, Т. М. Маркова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.

Становлення особистості передбачає сформованість у дитини культури поведінки, вихованості, які передбачають наявність знань, поглядів, норм і переконань, а також і становлення відповідної системи властивостей. Артемова Л. В., Бех І. Д., Беленька Г. В., Жуковська Р. Й., Зворигіна Є. О., Кононко О. Л., Маркова Т. О., Машовець М. А., Новосьолова С. Л., Павленчик В. О., Т. І. Поніманська, Реуцька Н. І., Сухомлинська О. В., Усова О. П., та ін., вивчаючи проблему становлення особистості дошкільників, пов'язували її із змістом та способами організації сюжетних ігор, особливостями побудови стосунків з дорослими та ровесниками в грі. Також дослідники вказують на необхідність ефективної організації ігрової діяльності дітей 5 -7 років, її педагогічного керівництва, що й зумовило обрання теми нашого дослідження «Формування творчих властивостей особистості старшого дошкільника у сюжетних іграх».

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування творчих властивостей особистості старшого дошкільника у сюжетній грі.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку особистості та виховання її творчих властивостей у період 5 -7 років;
2. Здійснити вивчення і встановити значення сюжетних ігор для виховання у дошкільників 5 -7 року життя творчих властивостей;
3. Вивчити експериментальним шляхом сформованість у вихованців старшої групи творчих проявів у поведінці під час сумісних сюжетних ігор;
4. Розробити й експериментально перевірити педагогічні умови розвитку творчих властивостей 5 -7-річної особистості.

Об'єкт дослідження: становлення особистості дитини старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування креативності та самостійності старших дошкільників в творчій ігровій діяльності.

Гіпотези дослідження: Ефективність формування творчих властивостей особистості у старшого дошкільника підвищиться за умов:

- *усвідомлення ефективності потенціалу сюжетних ігор у розвитку творчих ознак поведінки дітей;*
- *підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи;*
- *використання казок під час ігрової діяльності та спеціальних вправ її розвитку.*

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація) *емпіричні* тест встановлення відповідностей Дж. Кагана (дитячий варіант, форма А,Б), проєктивні тести «Словесна уява» (І. Галян, 2009) і «складність уяви» (О. Щотка, 2012), метод експертних оцінок, «Анкета для вихователів ЗДО», «Бесіда з вихователями ЗДО про сюжеті ігри» та бесіди із дітьми старшого дошкільного віку; методи *кількісної та якісної обробки результатів.*

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження:

- з'ясована сутність і значення сюжетних ігор у якості чинника формування творчих властивостей особистості дитини старшого дошкільного віку;
- уточнено особливості становлення творчих ознак у період 5 -7 року життя, запропоновано розподіл за рівнями їх сформованості у дітей;
- обґрунтовано теоретично та перевірено емпірично педагогічні умови підвищення ефективності формування креативності та самостійності старших дошкільників в творчій ігровій діяльності.

Практичне значення роботи у практичному вивченні та перевірці педагогічних умов використання сюжетних ігор як засобу розвитку творчих властивостей дитини 5 -7 року життя; у використанні вихователями

розробленої методики емпіричного вивчення та формування творчих ознак старшого дошкільника у сюжетній ігровій діяльності.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через:

I. участь у:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» м. Ніжин 29 листопада 2019 року.

II. друк статей:

1. Данько О. Сюжетна гра та її сутність // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019 – С. 50 – 54.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 89 сторінок, основного тексту – 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У СЮЖЕТНИХ ІГРАХ

1.1. Основні напрямки наукового аналізу проблеми творчих властивостей особистості. У науці не існує єдиного погляду на розв'язання означеного питання. Феномен розглядають різні течії, школи. Проте всі вони визнають його унікальність та відмічають його актуальність. Аналіз цього утворення здійснюють у відповідності до часового виміру (епоха, період) і стосовно конкретної людини. У поширеному визначенні акцентують увагу на соціальній характеристиці людини, тобто має існувати визнання з боку суспільства набутих чеснот, рис характеру індивідом. Загальноприйнятими є уявлення про неї, як відносно пізнє утворення індивідуального розвитку.

У понятті підкреслюється її соціальна природа й наголошується на тому, що її основною ознакою є свідомість, а також набуті, сформовані у процесі соціалізації (у широкому розумінні) особистісні риси, співвіднесені з сукупністю індивідуальних властивостей, детермінованих певними соціально-культурними особливостями конкретного періоду розвитку й еволюції людства в цілому [68, с. 470].

У психології відмічається декілька аспектів особистості. Зокрема підкреслюється її суб'єктність щодо стосунків із соціумом та здійсненні нею сумісної з іншими людьми діяльності. Крім того, підкреслюється системність феномену та його залежність від спілкування та сумісних дій з іншими індивідуумами [75, с. 192]. Як бачимо у цьому визначенні уточнюються чинники становлення, перетворення індивіда на кінцевий продукт суспільно-історичного розвитку. Зокрема О. Леонтьєв саме й наголошує цьому аспекті

питання – «відносно пізній продукт суспільно-історичного й онтогенетичного розвитку людини» [71, с. 40].

С. Рубінштейн трактує дану категорію науки з позиції особистісного підходу, основоположником якого він, власне, є. Зокрема автор наголошує на єдності психічних процесів і властивостей, які мають місце в цьому утворенні, вказує на важливості ознак, адже саме вони є підґрунтям особистості. Якості лежать основі спрямованості, рис характеру й зумовлюють її психологічну сутність. Науковець підкреслює їх зумовленість середовищем і спадковістю, оскільки вони не простий дар від природи, а потребують цілеспрямованого виховання [64, с. 512].

Як бачимо, науковець підкреслює значущість властивостей, набутих під час становлення в суспільстві. На сьогодні під ними вбачають стійкі ознаки у поведженні індивідуума, для яких є характерним постійність проявів у схожих обставинах. Водночас, невід'ємними їх ознаками є постійність (простежується у актах поведінки) і міра виразності в цілому у діях, вчинках [49, с. 302]. Відповідно вони характеризують конкретну людську істоту з точки зору її психологічних, суспільно визнаних параметрів життєдіяльності.

Отже, досліджуваний феномен характеризує ціла низка відповідних ознак певного спрямування. Відповідно, прийнято визначати інтелектуальні, естетичні, моральні та творчі властивості. Останні мають відношення до неординарних, нетипових, нестандартних проявів у одній чи кількох видах діяльності і стосуються творчості: найвищий рівень поведження у соціумі, якому властива висока міра усвідомленості нагальних проблем людства, соціуму в цілому та висока мотивація створення на цьому підґрунті значущих продуктів для подальшого прогресу. Крім того, творчі властивості належать конкретній особистості, її активності й виявляються у обдарованості, талановитості, геніальності [31, с. 351]. останнім часом їх ототожнюють з потенціалом.

Потенціал, як соціально значуща якість особистості, є однією з найбільш важливих характеристик людини. Принципи психологічного аналізу проблеми

творчої активності та потенціалу особистості було розроблено Б. Ананьєвим, О. Бодальовим, П. Блонським, Л. Виготським, С. Рубінштейном, С. Шацьким та ін. При визначенні особистісного потенціалу загально визнаним є його розуміння як складної системи характеристик, які пов'язані з рушійними силами духовного розвитку, що реалізується у процесі діяльності, з мотивацією і самооцінкою людини. У зарубіжній психології проблема потенціалу, потенційних можливостей особистості розглядалася в руслі інтелектуальних процесів (Ф. Баррон, Дж. Гілборт), особистісного підходу (К. Тейлор, Е. Роу), само актуалізації людини (А. Маслоу, К. Роджерс).

У контексті акмеології Б. Беспалов пов'язує сутність потенціалу з поняттям «закладені можливості»: у структурі особистості вони виступають унікальним комплексом об'єктивних і суб'єктивних потенцій особистості, які сприяють виникненню багатьох векторів вдосконалення та перевтілення особистості на її життєвому шляху [5]. Під ресурсами автор розуміє набір засобів (зовнішніх і внутрішніх), властивостей, які можуть бути використані для досягнення мети або здобуття конкретних результатів. Зовнішні – ті, що надаються людині в процесі її соціалізації, як членові суспільства, який належить до певної культури. Внутрішні – це задатки і здібності, її інтереси, потреби, риси характеру, мотиви поведінки і діяльності.

У структурі потенціалу практично всі автори виділяють різного роду властивості: інтелектуальні, етичні, естетичні та ін. Тому, потенціал, як цілісне явище, є «сукупністю можливостей, готовності особистості до виконання діяльності, мета якої полягає у прояву її сутності. Він сприяє переходу особистості на новий щабель життєдіяльності – творчий, що людині надасть змогу реалізувати, ствердити себе, не лише у вирішенні ситуації, відповідності її вимогам, але й у можливості перетворити ситуацію і саме життя» [29]. Тут, у цьому визначенні зроблено наголос на перетворюючому характері потенціалу.

Особистісний потенціал, зазначає Д. Леонт'єв, – гнучкий комплекс властивостей, що постійно спрямований на рух до поставленої мети. Він суттєво збагачує показники діяльності, оскільки у його структурі є набуті та

кристалізовані можливості, які дозволяють просуватися людині до своєрідного піку потенцій «акме» [37]. Як бачимо, цей феномен ототожнюється із сукупністю набутих якостей і властивостей характеру, які дозволяють планувати власні дії та поведінку, приймати необхідні рішення відповідно до ситуації, в основі якого лежать суб'єктні характеристики: уявлення та критерії.

Науковці відмічають, що всі види потенціалів людини пов'язані між собою, оскільки їх дуже важко відокремити один від одного. Також мають і відмінності у назвах видів потенціалів. Так, художній потенціал або художньо-творчий потенціал ще називають естетичним потенціалом особистості, який виявляється у нахилах і задатках до занять образотворчим мистецтвом, у здібностях до образотворчої діяльності (розвинене зорове сприйняття, відчуття перспективи, витонченість у розрізненні кольорів, відчуття міри, пропорцій, вправність і точність рухів руки, добре розвинений окомір, образна пам'ять, цілісне сприйняття форми предметів, а також естетичні потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які доповнюються необхідними особистісними якостями, рисами характеру. Це можливості і готовність людини займатися художньо-творчою діяльністю. Творчий потенціал, як зазначає Н. Фомічова, реалізується на різних рівнях, які позначають поняттями обдарованість, талант, геніальність. Показниками розвитку є сформованість культури поведінки та креативна активність у звичних видах життєдіяльності [73].

О. Дронова ототожнює творчі потенції з обдарованістю, критеріями якої визначає: особливе естетичне ставлення дитини до світу, до мистецтва, виражене у схильності до споглядань; спрямованість на перетворення вражень від навколишнього світу в образах мистецтва; продуктивна уява (можливість втілення набутих вражень у відповідні художні образи); потреба у виявленні власного ставлення до дійсності, шляхом імпровізації у мистецтві. [11].

Проблема виховання особистості 5 -7 років завжди є актуальною для дослідників. У вітчизняній науці основні положення вчення про неї були закладені у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Л. Божович, Д. Ельконіна,

П. Блонського, С. Рубінштейна, К. Платонова, О. Саннікової, В. Рибалко та ін. Особливої актуальності набуває питання виховання особистості дошкільника. Зокрема О. Люблінська, узагальнивши досвід класиків вітчизняної науки, відмічає, що у період дошкільного дитинства педагогам варто тримати у полі зору три основні аспекти: спрямованість особистості, її тенденції, потреби, інтереси цілі і мотиви дій (що вона хоче і заради чого хоче); зміст і форми активності особистості (пізнавальна діяльність дитини і спілкування із дорослими і ровесниками); якості дитини, які формуються у процесі виконання різних видів діяльності на кожному етапі розвитку[28].

На основі власних проведених досліджень О. Люблінська сформулювала особливості формування особистості старшого дошкільника: перебудовується спрямованість дитини, коли більш сильними і дієвими стають культурні потреби і мотиви, пізнавальні інтереси і соціальні мотиви поведінки; суспільні мотиви виникають під впливом зразків поведінки конкретних дорослих у процесі активної діяльності самої дитини; успішно розвивається самостійність, як найбільш важлива якість особистості дитини, яка проходить кілька рівнів становлення, разом із активністю (яка носить яскравий пізнавальний характер); відбувається становлення індивідуальності дошкільника, що виявляється у пристосуванні до нових умов життя, швидкості засвоєння правил, в легкості їх використання у нових ситуаціях [32].

Відповідно до цих особливостей має і здійснюватися виховний вплив у даний період становлення підростаючої особистості. Водночас значна кількість науковців вважає, що особливу увагу необхідно приділяти формуванню якостей людини. Підтвердженням цієї думки є визначення у педагогічному словнику за ред. М. Ярмаченка поняття виховання, яке розглядається як «педагогічна категорія, що є цілеспрямованою діяльністю, що покликана сформувати систему якостей особистості, поглядів і переконань відповідно до виховних суспільних ідеалів» [41, с 85].

Суспільні погляди на ідеал вихованої особистості старшого дошкільника, вимоги до нього представлені у Базовому компоненті дошкільної освіти

(БКДО) – державним стандартам у сфері навчання і виховання в Україні. У редакції 2012 р. зазначається, що становлення особистості дитини передбачає: виникнення позитивного образу «Я», що є базою особистої культури й активної життєдіяльності; позитивне ставлення до своєї зовнішності, культурно-гігієнічних навичок, оздоровчих навичок та навичок безпечної життєдіяльності, сформованості основних фізичних якостей і рухових умінь. Але найбільш акцентується увага на особистісних рисах дошкільників, де поряд із свідомістю, самосвідомістю, самооцінкою, самоствавленням, свободою поведінки й безпечністю є самостійність, креативність, ініціативність [6, с. 11]. Як бачимо, у БКДО підкреслюється необхідність сформованості певних якостей дитини, які є важливими показниками її компетенцій.

Таким чином питання творчих властивостей аналізується у руслі проблеми особистості, становлення її найбільш суттєвих ознак. Під ними розуміють, стійкі ознаки у поведженні суб'єкта, для яких характерними є постійність у актах поведінки і міра виразності в цілому у діях, вчинках. Їх сукупність ототожнюється у науці з творчим потенціалом. Його розуміють у якості гнучкого комплексу можливостей, які сприяють виникненню багатьох векторів вдосконалення та перевтілення світу її життєвому шляху індивіда і суттєво збагачує показники діяльності. Його зміст залежить від тих рис індивідуума, які визначають його поведження у межах певного вікового етапу розвитку. Зокрема у малюка 5 -7 років він залежить від його пізнавальної діяльності та спілкування, конкретних особистісних якостей, які виникають у процесі виховання. Більшою мірою робиться акцент на властивостях дитини 5 - 7 року життя, де поряд з самосвідомістю, самооцінкою, свободою поведінки й безпечністю є її самостійність, креативність, ініціативність. Відповідно, творчі властивості дитини 5 -7 років – гнучкий комплекс потенційних можливостей (творчий потенціал) виконання інтелектуальних дій та здійснення взаємодії, основою якого є самостійність, креативність, ініціативність.

1.2. Особливості прояву та формування творчих властивостей дітей 5 -7 року життя. Нами було з'ясовано: основу творчих властивостей дитини 5 -7 років складають: креативність, самостійність та ініціативність. Простежимо їх особливості у означений віковий період. Зокрема самостійність розуміють як здатність суб'єкта до проявів власної активності у плані постановки завдань, прийняття рішень, пошуку та знаходження способів без допомоги сторонніх здійснювати практичні дії. Означена якість у своїй основі має критичність мислення та розвинену волю [44, с. 315].

У новій редакції програми «Я у Світі» серед переліку базових якостей дитини 6 -7 років перед її вступом до школи також є самостійність. Вона передбачає автономність дій у різних ситуаціях, виявленні ініціативи у різних видах діяльності та сферах життя, самовизначення у виборі (занять, партнерів, місця тощо) висловлення критичної точки зору щодо інших та самого себе, довіра самооцінці, відстоювання власної точки зору.

Зокрема Е. Голант, розглядає прояви самостійності дітей в таких аспектах: організаційно-технічна самостійність; самостійність у практичній діяльності; самостійність у процесі пізнавальної діяльності. Він підкреслює важливість внутрішньої сторони цього поняття, яка виявляється у самостійності побудови мислення, судження та висновків [13, с.36].

Сучасна українська дослідниця О. Кононко виокремила етапи розвитку самостійності, розпочинаючи від елементарного прояву активності немовляти до зрілої самостійності дорослої людини. Між ними лежать три проміжні форми. виконавча активність – сама проста форма самостійності. Вона характеризується вмінням малюка діяти за зразком дорослого; самостійність малечі, виявляється в тому, що малюки починають використовувати набуті знання й уміння без зразка дорослого, тобто вносити у виконання елементи ініціативи; сама висока міра розвиненості у 5 -7 років самостійність виявляється в тому, що у свою роботу дитина вчиться вносити елементи творчості [26, с. 12].

Науковець, зазначає, що необхідною умовою розвитку самостійності дитини дошкільного віку є необхідний рівень розвитку знань, умінь і навичок. Проте, не всі діти, які мають цей рівень, проявляють самостійність. Самостійність потребує сформованості у дошкільника ще й елементарного почуття обов'язку [23,с.8].

Під впливом навколишньої дійсності та власної активності за допомогою педагогічно-організованого впливу дитина набуває знання, уміння та навички, які більшість вчених вважають засадами самостійності. Досліджуючи основи формування самостійності, О. Голуб визначає її як «інтегровану морально-вольову якість особистості, що включає як операційно-предметну, так і суб'єктивну сторони і виявляється у відносній організованості, ініціативності, незалежності, відповідальності та прогностичності» [14, с. 5].

Дослідниця З. Гуріна наголошує на ролі дорослого, який змушує малюка підпорядковувати свою поведінку встановленим ним правилам, орієнтуватись та усталені в соціумі норми поведіння. Вона зазначає, що без розвитку такої якості, як самостійність, поведінка дитини набуватиме характеристик прямого наслідування без засвоєння, без розуміння цих норм. Відповідно, потрібно здійснювати цілеспрямоване формування звичок самостійної поведінки: набуття вміння самостійно приймати рішення у рамках встановлених норм та правил, незалежно діяти та виявляти критичність в різних життєвих ситуаціях, спираючись на морально-етичні цінності суспільства [18].

Г. Люблінська зазначала, що за самостійністю дитини завжди стоїть керівна роль і вимоги дорослих. Проте з розвитком дітей ця дія стає дедалі менш явною. Змушена підкорятися вимогам дорослих, дитина дошкільного віку починає орієнтуватись на них як на певні норми поведінки. І лише на основі усталених стереотипів, що відповідають вимогам старших, може бути вихована справжня самостійність як важлива риса особистості. Якщо звички не сформована, надана дитині самостійність призводить до порушення суспільних вимог[30].

Самостійність дитини розвивається від репродуктивного характеру до продуктивності, пов'язаної з оволодінням різними видами дитячої діяльності (ігровою, трудовою, художньою, пізнавальною), де вона отримує можливості виявити себе. Зокрема гра закладає основи активності й ініціативності. Художні акти поведінки формують незалежність суджень дитини, прагнення пошуку адекватних способів виявлення себе, що у свою чергу, є передумовами розвитку дитячої творчості. Відтак, розвиток самостійності передбачає систематичну й послідовну роботу педагога в різних сферах її діяльності [54].

На думку В. Кузьменко, з метою становлення самостійності у дітей старшого дошкільного віку доцільно створювати в дошкільному закладі такі умови: надавати дітям можливість діяти самостійно, робити власний вибір; вправляти їх у практичному застосуванні набутих вмінь та навичок; сприяти можливості оцінювати свої вчинки та результати діяльності; вводити мотиви соціального заохочення та значущості дій і вчинків; забезпечувати оптимальну, адекватну допомогу, використовуючи непрямі методи керівництва; створювати сприятливі умови тим дітям, які проявляли самостійність, для демонстрації своїх нових умінь та навичок одноліткам; сприяти визнанню цих дітей у групі, підвищенню у них впевненості у своїх силах, розуміння значимості своїх самостійних дій для інших [28].

Креативність, як якість особистості, виявляється у прагненні діяти на власний розсуд, видозмінювати навколишню дійсність, демонструвати творчість у різних видах діяльності, у інтересі до експериментування, дослідництва, у здатності до цікавих припущень, до неочікуваних рішень. Ініціативність демонструється у її бажанні встановлювати контакти у спілкуванні з дорослими і ровесниками, в пропозиціях до зачину будь-якої діяльності тощо [48].

Стосовно дітей 5 -7 року життя зміст означеної риси в особистісному плані розкривається у намаганні поводитися на власний розсуд, урізноманітнювати власні дії, використовуючи нові їх види, форми; здатен до творчих актів у всіх без винятку сферах життєдіяльності; зацікавлені

виконанням надто ризикованих дій у плані експериментування, вирішення кросвордів, головоломок, різного роду інтелектуальних занять, де потрібно проявити інтелектуальну напруженість; любить неординарні ситуації, розуміє їх складність, невизначеність, незавершеність, не губиться у їх обставинах; зі сміхом ставиться до проблемних запитань, проблем; пропонує нові оригінальні рішення, гіпотези, отримує цікаві результати [48, с. 181].

Творчість малюків Л. Виготський пов'язував з продуктивною уявою. Він відмічав її домінуючу роль у механізмі й перебігу цього явища. Зокрема він наголошував на залежності креативних актів від набутого досвіду дитини, оскільки на основі нього працює фантазія. Чим більше він є різноманітний, тим вишуканіше отримуються нові образи. Також науковець відмічав інтенсивність вдосконалення у період з 5 до 6 -7 років. Пік її розвитку припадає саме на ці межі [18, с. 10].

На особливостях творчих проявів дитини 5 -7 років наголошувала й російська дослідниця О. Ніколаєва. Вона зазначала сенситивність цього періоду для сумісних креативних дій малюка й дорослого. При цьому відмічає: у цих вікових межах дорослий може або сприяти виникненню відповідних оригінальних актів, намагаючись підтримати активність малюків, чи ігноруючи їх, певним чином заблокувати такого роду активність. Все залежить від прагнення батьків, вихователів вбачати у дитячому продукті неординарні, значущі властивості й відмічати їх у спілкуванні з маленьким вундеркіндом [25, с. 92].

У цьому контексті Лі. Керрол, вивчаючи обдарованих дітей, наголошувала на особливостях спілкування їх з дорослими. Такі малюки повністю ігнорують існуючі провила взаємодії, не підкоряються їм, оскільки їх мовлення й норми організації йдуть врозріз прийнятним моделям у соціумі. Воно є спонтанним і підкоряється логіці розвитку дитячої взаємодії, як вербального, так і невербального плану. Тому, авторка пропонує батькам, педагогам прагнути самим адаптуватися до них, розпочинаючи цей процес коли дітям близько 5 -ти років [34, с. 60]. Як бачимо, дорослий є одним із вагомих

чинників, умовою розвитку обдарованої дитини. Саме від його намагань залежить подальше їх вдосконалення, підтримання.

М. Холодна відмічає взаємозв'язок між проявами досліджуваного феномену й когнітивними стилями, наголошуючи на впливові їх у дітей в процесі навчання. Вони підкріплюють дані прояви активності, оскільки доповнюють можливості малюків з іншого боку, ніж інтелектуальні здібності. Водночас авторка наголошує на неоднорідності їх зв'язку, про не відкидає їх участі у механізмах творчих актів й підвищенням продуктивності певної діяльності. Науковець відносить ці властивості до пізнавальної сфери, зазначаючи їх альтернативним джерелом активності людини [50, с. 39].

У цьому руслі варто звернутися до вивчення когнітивних стилів у дітей 5 -7 року життя. О. Лібін, виявив наявність вітчизняних досліджень у цій галузі: характеристики означеного явища вже помітні у малюків та справляють неоднозначний вплив на пізнання. Водночас вони не достатньо жорстко сформовані, а тому малечі необхідно пропонувати стратегії поведінки у інтелектуальних ситуаціях з метою підвищення продуктивності дій. Також автор наголошує на латентності означеного явища, його прихованому впливові й водночас могутньому чиннику творчості [40, с. 137].

Особливу вагу при цьому мають стильові параметри виділені на основі типу реагування (рефлексивність / імпульсивність), оскільки мають відношення до самостійності також, не зважаючи на надміру виражені зв'язки з інтелектуально-творчим механізмом. Ці параметри беруть участь у актах дій, пов'язаними з прийняттям рішення, обрання незвичного способу розв'язання, сприяють розвиткові прогнозування, висунення припущень. Як бачимо, такі утворення чинять додатковий вплив на становлення творчих властивостей малюків 5 -7 років, забезпечуючи взаємозв'язок між самостійністю й креативністю у цьому віковому періоді.

Ініціативність розглядається як особлива якість дитини 5 -7 року життя, маючи відношення до проявів активності. Л. Кононко відносить її до набуття ознак самовизначення малюка у цьому періоді розвитку. Вона зазначає на

цьому етапі виникають умови, створені суспільством і дорослими, коли малюк може спробувати себе у різних образах, приміряючи різні ролі, експериментуючи з собою чи предметним світом. Використовуючи власну ініціативу, він активно самовизначається, підпорядковуючи собі власну поведінку, розуміючи на що він може самотійно впливати [24, с. 67]. Як бачимо, тут також помітна взаємозалежність між виявленими нами творчими властивостями особистості у дошкільників.

Так, в «Українському дошкільлі» наголошується на важливості прояву ініціативи з боку дітей 5 -6 років у ігровій поведінці, під час виконання предметно-практичних дій, у мистецькій діяльності. Автори наголошують на вихованні у дітей на основі цієї властивості самотійності, творчих актів поведіння, розвиток самовладання, практичних навичкам дій, спілкуванню. Завдяки означеній якості 5 -6 річна дитина стає здатною контролювати творчі прояви, регулювати сумісні дії (як власні, так і інших дітей: партнерів по грі, спілкуванню), об'єктивно правильно реагувати на досягнення успіху чи невдачі. Крім того на основі названої властивості малюка 5 -7 року життя виховуються основи толерантного поведіння у дитячому колективі, основи висловлювання своєї згоди чи незгоди з певними рішеннями, а також вміння відстоювати власні думки, пропозиції [49, с. 217 - 218].

Як бачимо, саме ця риса 5 -7 річної дитини має прояви в самотійності й креативності. На нашу думку, виявлена тріада творчих властивостей дитини 5 - 7 років є вірною й обґрунтованою, оскільки поведінкові акти виявляють їх єдиний контекст старшого дошкільника. Розвиток цих якостей має відбуватися у єдиному напрямку.

Таким чином, у дітей дошкільного віку мають формуватися знання, вміння й навички, які знаходять своє відображення у сформованості базових якостей особистості, зокрема креативності, самотійності й ініціативності, які інтегрують у собі досягнення та здобутки дитини 5 -7 років у вигляді творчих властивостей. Сплав даних рис значно доповнює стилеве утворення тип реагування з параметрами рефлексивність / імпульсивність. Дані

характеристики суттєво визначають особливості поведження малюка у соціумі, опанування ними різних видів і форм активності, сприяють соціалізації та збільшенню кількості творчих дій та актів у поведінці. Найбільш ефективними щодо їх формування є звичні для дітей види діяльності: гра, зображувальна діяльність, навчання, праця.

1.3. Сюжетна гра як чинник розвитку творчих властивостей дитини дошкільного віку. Проблема гри має кілька параметрів наукового аналізу. Так, у філософії вона розглядається у контексті буття людини. Це особливий вид соціальної практики. Її своєрідність полягає у впливах суспільства на навколишню дійсність: пізнання та перетворення відповідно до потреб індивіда як соціальної істоти. Як бачимо це явище пов'язують із потребами (питаннями) взаємодії особистості зі світом, що її оточує, та суспільством, до якого вона належить [4].

Естетика як система філософських знань про мистецтво, трактує гру з позиції естетичної діяльності та, власне, самого мистецтва. З одного боку – це вид діяльності внаслідок якого проявляється здатність індивідуума до почуття прекрасного, цінності та краси світу. З іншого боку – це можливість митця (актора, художника, музиканта) до вільного, творчого самовираження. Іншими словами – спосіб освоєння світу з позиції краси, прояву однієї з основних потреб сучасної людини – емоційне сприйняття та перетворення дійсності [5, с.118].

У психології гра визначається з позиції активності як однієї із основних ознак живих істот. Дослідники фіксують її представленість як у тварин, так і в людини. При цьому вони відмічають, що у людському суспільстві це явище носить історичних характер: вдосконалюється внаслідок процесу еволюції. На сьогодні її тлумачать як особливий вид діяльності, який слугує цілям адаптації (допомагає засвоювати знання про природне довкілля та соціальне середовище), а також соціалізації дитини. Стосовно останньої вона відрізняється, пізнавальний характером та сприяє задоволенню основних потреб [38, с.106-107].

У вітчизняній психологічній науці – це особлива форма поведінки, яка аналізується від свідомого поставленої мети. Підкреслюється їх основна ознака: залежність від свідомо поставленої мети. Так, вказується на можливості їх регуляції. Крім того, вказані форми змінюють одна одну в процесі онтогенезу, де своєрідним підсумком є розвиток трудової діяльності у дорослого індивіда.

Гра є початковою ланкою цього процесу, а навчання - проміжною. Водночас зазначається, що складають одне ціле [46, с.118-121].

У класичному розумінні феномен гри розглядається як свого роду чинник психічного розвитку особистості. Зокрема підкреслюється, що в основі його міститься орієнтувальний елемент. Він сприяє вподобанню та структуруванню певної системи відносин між малюком і предметами середовища. Внаслідок такої взаємодії збагачується досвід, уточнюються знання про властивості предметного світу, формуються поняття. Як бачимо, відповідно до таких поглядів це соціально-психологічне явище забезпечує спонтанність дитячого розвитку, іншими словами розкриває внутрішню логіку саморуху індивіда [22, с. 232].

Подальший аналіз цього особистісного фактору призвело до виділення окремого поняття у концепції вікової періодизації, якою користуються і сьогодні у наукових колах: провідна діяльність у дошкільному дитинстві. Це один із критеріїв психологічного віку підростаючого індивіда, поряд із соціальною ситуацією та новоутворенням. Він зазначає на особливу активність, яка сприяє задоволенню основних потреб, визначає характер стосунків з однолітками і дорослими, забезпечує пізнання, розширює коло різних видів діяльності (які на даний час не є основними), збагачує можливості дитини щодо її соціалізованої особистості. Крім того – це джерело моральної і розумової вихованості у цьому віковому періоді. Отже, означений чинник має можливості комплексного впливу на малюків, що надає йому універсальності у використанні (педагогами) вихователями [15, с.50-54].

У педагогіці цей феномен розглядається як якості педагогічного засобу впливу на процес виховання, розпочинаючи з немовлячого віку і завершуючи більш пізніми онтогенезу. Перш за все - це метод формування необхідних вмінь, навичок, якостей (результат). Його широко використовують під час роботи із маленькими вихованцями, оскільки він дозволяє покращити міжособистісні взаємини, викликати цікавість, забезпечити рухову активність, розв'язувати різного роду освітні завдання. [49, с.121]. У більш дорослих

суб'єктів він набуває форми ділової гри. Як бачимо, такий шлях взаємодії є ефективним розвивальним фактором до якого можна дібрати відповідне керівництво. Іншими словами його вдало спрямовують у необхідному напрямі (-ах), виховуючи і навчаючи підростаюче покоління, особливо дошкільнят.

Ці властивості методу досить широко використовує дошкільня педагогіка, щодо реалізації мети та завдань освіти в ЗДО. Фахівці розуміють гру: а) як одну із форм організованого освітнього процесу; б) як спосіб і прийом цілеспрямованого впливу на особистість у процесах виховання і навчання [50, с.170]. Таке бачення явища передбачає найбільш часте його використання вихователями, а також, на нашу думку, наявність системи вимог та рекомендацій щодо реалізації у практиці роботи. При цьому орієнтують працівників на колективний і творчий характер, феномену, його цінність з боку малюків та захопленість, а також високу міру ініціативності й самостійності під час її перебігу.

Використання цього соціально-педагогічного явища у якості методу чи вправи було обґрунтовано в історії дошкільного виховання. Зокрема наголошувалося на його впливові на можливості сенсорної сфери малюків, стимулювання інтересів та захопленості процесом діяльності. Окремим аспектом у дослідників є зумовленість розвитку розумових і особистісних якостей. Крім того підкреслюється ними висока міра свідомості й контролю у малечі, емоційної й інтелектуальної напруги. Як бачимо, на цілий комплекс ознак вказували педагоги минулого, підкреслюючи величезні можливості і широкий аспект застосування для освіти малюків [37, с.133-134].

На нашу думку, тривала увага до цього феномену з боку фахівців і практиків призвело до диференціації його на окремі види. Так, сучасна наука поділяє його на такі форми: творчі та дидактичні. Ці, у свою чергу також існують у вигляді розгалуженої системи. Зокрема перша група включає в себе сюжетно-рольові, режисерські, театралізованої, будівельно-конструкційні. Всі вони мають спільні та відмінні ознаки, які зумовлюють їх специфіку і цілу низку методичних рекомендації щодо їх практичного втілення. [51, с. 330-357].

Водночас, передбачається динаміка упродовж дошкільного дитинства структури то міри її сформованості. Такі характеристики також будуть впливати на потенціал особистості (малюкі) дошкільнят.

У цьому контексті особливу групу ігор, як на наш погляд, складають сюжетні ігри. Вони найбільш поширені у період від 3 до 7 років. Оскільки їх структура відразу забезпечує задоволення потреб у спілкуванні з ровесниками. Надає можливість пізнавати світ дітям та емоційно реагувати на події, які в ньому відбуваються; бути активним учасником дійства та відчувати власну належність до соціуму. Водночас вони являють собою певний плацдарм для вправлення, формування навичок та позитивних звичок. Крім того їх сюжет визначає їх спрямованість на виховання у дітей креативності, підтримання проявів ініціативи, допитливості. Орієнтування гравців на нього, на ролі забезпечують їх активність і великою мірою їх самостійність [27, с.283-301]. Отже, цей ряд передбачає великі можливості впливу на найбільш значущі риси особистості дошкільника розумової сфери.

Рольові ігри хоч і враховують спонтанний характер дитячої активності, проте передбачають педагогічне керівництво. Його засобом є також сюжет. Взявши його структурні компоненти за основу вихователь визначає напрямки і шляхи впливу на ігрову активність малечі. Він визначає перелік ролей, прогнозує задум та можливі дії.

Також, до цього переліку відносять й відповідні предмети з якими оперуються. Отже, відмічаємо суттєві напрямки таких ігор щодо їх організації та виховання особистісних якостей [25,с.211-209]. Ґрунтуючись на базових потребах віку, саме така ігрова діяльність формує творчий потенціал малюків.

Дослідники відмічають ще одну важливість сюжетної гри. Вона, оскільки є домінуючою (провідною) діяльністю закладає основи зони найбільшого розвитку дитини 3-7 років. Так, у ній виникає ситуація яка є сприятливою для розвитку спільних дій, креативності у сюжету. Саме тому наголошується на її різносторонньому впливові на потенціал малюків. Вона є основою зростання особистості [16, с.15-16]. При цьому також відмічається її зв'язок з

продуктивними видами діяльності, що дозволяє дошкільникам вчитися свідомо регулювати власну поведінку. Як бачимо, особлива уявна ситуація дітей до активних дій, формує у них значущі властивості, які є необхідними для життя і цінується суспільством.

Сучасні українські дослідники, з'ясовуючи питання гри у дошкільці наголошують в першу чергу, на різноплановості такої діяльності та домінуючій ролі правил. Саме останній компонент дозволяє говорити про самостійний, творчий, колективний характер феномену, проявам у ньому ініціативності. Проте найбільш впливає він на розумову сферу малечі. Більшість сюжетних ігор з'являються з ініціативи вихованців, особливо з 4-5 років. Однак їх не можна залишати осторонь, оскільки потрібно керувати їх змістом, підшуковуючи цікаві й важливі теми для них. Також сучасні фахівці з'ясували, що в освітньому процесі між рольовими іграми і розумовими рисами дошкільнят існує взаємозалежність: розвиваючи окремі аспекти розуму, вдосконалюється рівень сформованості явища і навпаки [42, с.111-113]. у цьому сенсі потрібно проводити відповідну роботу щодо продуктивної уяви в садочку, в сім'ї. Саме її характеристики знаходяться у пропорційному відношенні. Як бачимо, підкреслюється взаємовплив між сформованістю гри, як особливого явища, і рівнем творчої уяви: на першому плані перебувають інтелектуальні можливості відвідувачів ЗДО.

У деяких фахівців побутує думка, що в такого роду діяльності неможливий ріст творчого потенціалу дітей без виховання в ній вольових якостей: цілеспрямованості, впевненості у собі дисциплінованості. При чому наголошується, що зростання особистісної креативності прямо пропорційне вольовим рисам характеру. На нашу думку, в цьому випадку помітно комплексний вплив явища на особистісну сферу дитину, яка по суті є складною системою. В цілому, кожна гра містить у собі сильний заряд, енергія якого пронизує всю життєдіяльність малюків, формуючи різнопланову особистість.

Таким чином, сюжетні ігри є унікальним соціально-психологічним явищем. Їх педагогічні можливості розкривають перед вихователем різні

напрями і способи цілеспрямованого впливу на підростаючого дошкільника. Найбільш (відчуває) чутливою до них є інтелектуальна сфера, яка водночас зі свого боку зумовлює вдосконалення та сформованості феномену. Сюжетні ігри є важливим засобом формування творчих властивостей вихованців: креативності, самостійності, ініціативності, активності. Основу цих якостей становить продуктивна уява, яка є сполучною ланкою між грою та особистістю та їх творчим потенціалом.

Висновки до розділу 1

Творчі властивості невід'ємні від їх носія – особистості. Це стійкі ознаки у поведженні суб'єкта, для яких характерними є постійність у актах поведінки і міра виразності в цілому у діях, вчинках, сукупність яких ототожнюється з творчим потенціалом - гнучкого комплексу можливостей. У малюка 5 -7 років підкреслюється його залежність від пізнавальної діяльності та спілкування, конкретних особистісних якостей, які виникають у процесі виховання: самостійність, креативність, ініціативність. Відповідно, творчі властивості дитини 5 -7 років – гнучкий комплекс потенційних можливостей (творчий потенціал) виконання інтелектуальних дій та здійснення взаємодії, основою яких є прояви самостійності, креативності, ініціативності.

У дітей дошкільного віку мають формуватися досвід поведінки у різних ситуаціях, які знаходять своє відображення у сформованості базових якостей особистості, зокрема креативності, самостійності й ініціативності. Вони інтегрують у собі досягнення та здобутки дитини 5 -7 років у вигляді творчих властивостей. Сукупність рис оптимізує стильове утворення – тип реагування з параметрами рефлексивність-імпульсивність. Означений комплекс властивостей визначають особливості поведінки малюка у соціумі, опанування ним різних форм активності, сприяють соціалізації та збільшенню кількості творчих дій та актів у діяльності різного плану.

Сучасні українські дослідники, з'ясовуючи питання гри у дошкільці наголошують в першу чергу, на різноплановості такої діяльності та домінуючій ролі правил. Ці компоненти дозволяють говорити про самостійний, творчий, колективний характер феномену, проявам у ньому ініціативності, прийняттю рішень. Педагогічні можливості сюжетної гри розкривають перед педагогом різні напрями і способи цілеспрямованого впливу на підростаючого малюка. Найбільш чутливою до них є особистісна сфера особистості, яка зі свого боку зумовлює вдосконалення феномену. Вони - важливий засіб формування творчих властивостей дітей: креативності, самостійності, ініціативності, в

основі яких продуктивна уява, яка є сполучною ланкою між грою та творчим потенціалом. .

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У СЮЖЕТНІЙ ГРІ

2.1. Методика та процедура дослідження творчих властивостей дитини 5 -7 року життя у сюжетних іграх. З метою експериментального вивчення творчих властивостей дітей 5 -7 років (самостійності, креативності, ініціативності й рефлексивності-імпульсивності) й виховного потенціалу рольових ігор як чинника їх розвитку нами було проведено констатувальний експеримент. *Завданнями констатувального експерименту* були:

1. Уточнення критеріїв і показників творчих властивостей 5 -7 річних малюків.
2. Створення методики констатувальної частини експерименту щодо вивчення самостійності, креативності, ініціативності у старших дошкільників у сюжетних іграх.
3. З'ясувати рівень сформованості у дітей старшого дошкільного віку вказаних ознак у ігровій поведінці.
4. Емпірично виявити можливості впливу рольових ігор на творчі властивості старших дошкільників.

Окреслені дослідницькі завдання вимагали відповідності логіки та етапів емпіричного дослідження, яке представлено трьома. Зокрема, *перший – підготовчий* на якому нами було уточнено критерії та показники означеного феномену, розроблено методику вивчення особистісних властивостей дітей 5 -7 року життя. Вона включала в себе такі методи: тест встановлення відповідностей Дж. Кагана (дитячий варіант, форма А,Б), проєктивні тести «Словесна уява» (І. Галян, 2009) і «складність уяви» (О. Щотка, 2012), спостереження за самостійністю та ініціативністю, розроблені анкети для вихователів ЗДО та батьків, бесіда з дітьми старшого дошкільного віку про

самостійність, методи кількісної й якісної обробки результатів. Розглянемо детально вказані методи та їх особливості в контексті вивчення розвитку творчих властивостей старших дошкільників, основних умов організації сюжетної гри педагогами ЗДО.

Обираючи вказані методи для вивчення креативності дітей старшого дошкільного віку, ми виходили з того, що ознаками креативності є творча уява. Вона спрямована у дітей 5 -7 років на обдумування й пропозицію задуму, побудову вигаданої ситуації в грі. Саме тому у скомпоновані методі наявні тести для з'ясування основних параметрів когнітивного процесу.

Так, методика «Словесна уява» передбачає з'ясування властивостей означеного пізнавального процесу в словесній формі. Її основними характеристиками у цьому методі є: швидкість процесу; неординарність створених образів; розмаїття фантазії; їх широта; віднесеність до емоційного плану. Кожен із цих параметрів оцінюють відповідно до інструкції. Експериментатор, взаємодіючи з малюком, детально пояснює, стимулює до роботи. Після проведення її здійснюється обробка отриманих результатів.

Наступний метод – тестування за проективною методикою «Складність уяви». Вона містить параметри: *складність уяви*, який оцінюється за п'ятьма рівнями сформованості за допомогою спеціального шкалювання (в основу цього процесу покладений процес використання стимульного матеріалу, представленого на бланках). Більш детальна інформація міститься у додатках.. Другий показник – *стереотипність уяви*, який виявляється на основі типових чи нестандартних сюжетів на рисунках дітей. Цей параметр діагностується за рахунок співвіднесеності стереотипність-оригінальність в залежності від вибірки досліджуваних. Дитині почергово надаються бланки із заготовкою (геометрична фігура – коло, трикутник, квадрат) і просять доповнити малюнок. Через невеличкий інтервал часу дають наступний бланк.

Наступний метод експертне оцінювання. Воно відбувається на основі надання оцінки універсальній здатності спонтанній творчості. Експерти (вихователі, батьки) шляхом незалежного оцінювання визначають рівень її

представленості за запропонованими показниками. Всі вони знаходяться у окремому додатку.

Тест встановлення відповідності є найбільш використовуваним знаряддям для визначеності “рефлексивності -імпульсивності”. За допомогою нього можна легко діагностувати відмінності когнітивного стилю у досліджуваних. Існують різні форми тесту для дошкільників, дітей шкільного віку та дорослих. У дослідженні використовується форма для дорослих.

Тест - формат включає в себе одночасний показ декількох фігур, які різняться за одною або декількома деталями. По кожному із 20 тестів респонденту пропонується вибрати одну із альтернатив, яка цілком вірно співпадає із стандартом. Респонденти, які показали більш високі у порівнянні із середніми показниками по тесту дані по часу відповіді і більш низькі за зробленими неправильно завданнями діагностичної процедури – відмічаються нахили до рефлексивних дій; малюки з більш нижчими результатами за часом відповіді і більшою кількістю неправильно розв’язаних завдань – мають нахили до імпульсивних актів у поведінці.

Показниками слугували два параметри: час, затрачений на розв’язання завдання, і зроблені помилки (кількість) під час представлення розв’язку експериментатору. Це було зроблено для того щоб розмежувати дітей 5 -7 років, мобільним і продуктивним когнітивним стилем, і повільний продуктивний тип реагування. Перед початком роботи дітям надавалася інструкція виконання завдань тесту. Її приблизний зміст був таким: «Подивись уважно на картку. Тут зображені декілька фігур, яка повністю ідентична з представленим зразком вгорі. Твоє завдання полягає у пошуку й показуванні її мені. Виконаємо пробний варіант». Експериментатор пропонує стимульний матеріал, одночасно пояснюючи як відшукати потрібний варіант розв’язку. Після цього досліджуваний сам починає розв’язувати. За необхідності можна знову повернутися до пояснення. Потім виконуються завдання у тій послідовності, які пропонуються у діагностичному інструментарію.

Експериментатор фіксує у протоколі латентний час і відповідь на кожне завдання з точністю до 0,5 секунди . При правильній відповіді підтверджується словами : „ вірно,“ „ добре” і т. д. Якщо відповідь невірна , експериментатор говорить :”Ні , не вірно .” Дошукайте картинку , яка точно така ж, як і ця вгорі , і покажіть її відразу мені.”

Наступний метод – спостереження, завдяки якому здійснювали вивчення поведінкових проявів креативності у сюжетних іграх. Експериментатор спостерігав за поведінковими актами на основі розробленої стратегії спостереження. Її зміст та характеристики представлені у поданій нижче схемі.

Схема та критерії креативності дітей дошкільного віку у їх ігровій поведінці

Критерії креативності дитини у грі	Показники креативності дитини у грі
1) Здатність до задуму	I) Невпевненість дитини у формулюванні задуму або його нестійкість; II) Впевненість дитини у формулюванні задуму або його стійкість; III)Задуми дитини різноманітні, стійкі; IV) Задуми дитини різноманітні, стійкі, багаті.
2) Здатність до втілення задуму	I) Дитина пропонує прості сюжети, розподіл ролей відбувається за ініціативи інших дітей чи вихователя; II) Тематика ігор різна, сюжети багаті, інколи дитина приймає участь у розподілі ролей; III)Сюжети ігор багаті, але спільно з іншими дітьми їх не обговорює, приймає активну участь у розподілі ролей; IV) Сюжети обговорює з іншими учасниками, відстоює власну позицію під час розподілу ролей.
3) Вміння комбінувати власні знання і вміння	I) Не вміє намітити способи реалізації задуму, гра спрямовується ініціативою інших дітей, матеріал до гри не готує; II) Намагається діяти у межах обраної ролі, не приймає участі у формулюванні правил і не сприймають їх від інших дітей, не завжди узгоджують свої дії з іншими учасниками; III)Дотримується поведінки у межах обраної ролі, дотримуються правил гри, інколи нагадують їх іншим дітям, успішно комбінують знання, але можуть відійти

	<p>від задуму, змінити сюжет під тиском більш авторитетних дітей, матеріал до гри не готують;</p> <p>IV) Визначають ролі і формулюють правила до гри, дотримується їх сам і вимагає цього від інших, гарно комбінують знання, розвивають і вдосконалюють сюжет, використовують атрибути.</p>
<p>4) Глибина почуттів, переживань у передачі власних думок, прагнень</p>	<p>I) Ігровий контакт з ініціативи інших учасників;</p> <p>II) Іноколи контакти за власною ініціативою;</p> <p>III) Легко вступають в контакт з іншими учасниками, вміє узгодити свої наміри і дії з дітьми;</p> <p>IV) Швидко налагоджують контакт, легко його можуть потім відтворити</p>

Отже, креативність дитини 5 -7 років будемо вивчати за критеріями: *універсальна здатність до спонтанної творчості* показником якої є інтерес до творчої діяльності, *словесна уява* з параметрами вдалості та емоційного фону процесу, *творча уява*, з параметра складність та типовість-нетиповість, поведінка під час сюжетних ігор.

Наступна частина методики спрямована на вивчення самостійності дітей старшого дошкільного віку. Основним критерієм дослідження цієї властивості стали акти поведінки малюків у ситуації гри. Для цього нами були розроблені критерії спостереження за ігровим поведінням малюків. У ролі спостерігачів було: найближче оточення дітей 5 -7 року життя: вихователі, батьки, а також експериментатор. Саме результати їх оцінок і були взяті за основу при визначенні рівня означеної властивості вихованців старшої групи.

Спостереження за самостійністю дітей 5 -6 років

Під час стеження за малюком у грі фіксуються наступні поведінкові акти:

а) дитина діє у звичних для неї умовах, де формувалися основні навички і звички, без нагадування, мотивування чи допомоги з боку дорослого; *б)* дитина самостійно використовує звичні способи дій у нових, незвичних, але близьких і однорідних ситуаціях (прибирає іграшки після себе у кімнаті чи ЗДО); *в)* самостійне виконання дій на основі узагальненого переносу навичок у незвичні, несхожі ситуації, що стає можливим після усвідомлення певних правил.

Спостереження за ініціативністю дітей 5 -6 року життя

Під час стеження за дитиною старшого дошкільного віку фіксуються такі форми поведінки: а) дитина просто взаємодіє з ровесником, при цьому демонструє власну силу, спритність, гнучкість, або, взявши на себе будь-яку роль (вовка, ведмедя, лисиці) демонструє те ж саме (ігри-витівки); б) незвичайні дії дитини з речами, які мотивуються пізнавальним ставленням до навколишньої дійсності (що станеться, коли ...); в) витівки, які дозволяють дитині перевірити власні можливості і самоствердитися в них (чи зумію Я ...).

Наступна частина методики дослідження особливостей прояву особистісних якостей старших дошкільників у сюжетній грі – метод бесіди з дітьми 5 -6 років про самостійність методи анкетування та бесіди з дорослими: педагогами ЗДО та батьками вихованців.

Методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження у нашій методиці виконують узагальнюючу функцію, оскільки спрямовані на співвіднесення отриманих даних за різними методами і формулювання висновків констатувальної частини дослідження творчих особливостей дітей 5 -6 років. Також використали статистичний метод обрахунку, порівнювали отримані нами висновки з існуючими теоретичними відомостями (якісний аналіз).

Другий етап – емпіричний. Він відбувся в ЗДО смт Куликівка, однойменного району. Вибірка: 46 осіб – діти 5 -7 років, вихованці ЗДО; 14 вихователів; 36 батьків. У сукупності кількість досліджуваних становить 98 осіб.

Третій етап – обробка та аналіз результатів дослідження. Представлений у параграфі 2.2.

Таким чином, методика спрямована на вивчення формування творчих властивостей дітей старшого дошкільного віку у сюжетних іграх. До її складу увійшли проєктивні тести «Словесна уява» і «Складність уяви», анкети для вихователів ЗДО і батьків, спостереження за дітьми 5 -6 років у сюжетних іграх, бесіда з дітьми про самостійність.

2.2. Аналіз рівнів розвитку творчих властивостей особистості дитини 5 -7 року життя у сюжетній грі та ставлення дорослих щодо їх розвитку.

Розглянемо отримані показники критерію *універсальної здатності* до спонтанної творчості дітей 5 -6 років: зацікавленість творчою діяльністю, дані якого вказують на спрямованість старших дошкільників на різного роду креативу. Показник аналізується за рівнем його прояву у дітей, при цьому: високий рівень – від 200 до 300 балів, середній рівень від 100 до 200 балів – середній рівень, від 0 до 100 – низький рівень. Показники дітей за вказаним критерієм представлено у таблиці 2.1. у вигляді процентів.

Таблиця 2.1.

Рівні загальної творчої здатності дітей старшого дошкільного віку

Вибірка досліджуваних	Рівні загальної творчої здатності (у відсотках)		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ (n=23)	11	51	38
КГ (n=23)	14	50	36

У табл. 2.1 представлено групи дітей 5 -6 року життя з різними рівнями розвитку універсальної здатності до спонтанної творчості. Найбільша група досліджуваних із середнім рівнем сформованості творчої властивості, після якої йдуть досліджувані із низьким рівнем. Найменша кількість дітей із високим рівнем розумових здатностей. Відповідно в ЕГ 11% дітей мають високий рівень сформованості, 51 % дошкільників – середній, та 38% - низький. У КГ показники розміщені аналогічно, але мають незначні відмінності: дітей із високим рівнем – 14%, із середнім – 50 %, із низьким 36 %. Як бачимо, у дітей переважно середній рівень розвиненості вказаної ознаки: біля 50%. Отже, значна кількість 5 -6 річних малюків з низькими проявами творчості.

Розглянемо тепер показники критерію словесна уява: вдалість і емоційний фон, які було отримано за відповідним методом. Показники розміщувалися за кількістю отриманих балів: 10 б. – дуже високий рівень, 8 – 9 б.- високий рівень, від 4 до 7 б. – середній рівень, 2 – 3 б. – це низький рівень, 0

– 1 б. – дуже низький рівень параметрів. Нами було здійснено якісний аналіз даних, переведено у відсотки та розміщено у таблиці 2.2 за пропонованими рівнями.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості словесної уяви дітей 5 -6 року життя

Групи вибірки	Групи дітей з різними рівнями словесної уяви			
	Надвисокий	Високий	Середній	Низький
ЕГ (n=25) Вдалість	0	7	26	67
КГ (n=24) Вдалість	0	5	27	68
ЕГ (n=25) Емоційний фон	0	15	30	55
КГ (n=24) Емоційний фоність	0	15,4	31	53

У табл. 2.3. розміщено показники ЕГ і КГ вдалості словесної уяви та її емоційного фону. Можемо вказати, що у дітей 5 -6 років вищими є показники емоційного фону, ніж вдалості. Це вказує на той факт, що діти, у більшості випадків, почувають піднесеність, задоволення, радість від здійснюваної ними інтелектуальної діяльності. Крім того, таке задоволення властиве їм і під час їх участі в сюжетних іграх, оскільки вона здійснюється за рахунок мовлення, яке є важливим засобом ігрової поведінки. Нами відмічено, що тенденції для цих параметрів є подібними: більша кількість дітей з низьким рівнем успішних актів, менша – з високим. При цьому діти з низькими параметрами вдалості й емоційного фону суттєво перевищують кількість малюків з високим і середнім рівнем сформованості. Можемо виділити, що велика частина вибірки охоче приймають участь у рольових іграх, вони зацікавлені їх сюжетом й тому почувають себе задоволеними. Однак малюків не завжди супроводжує успіх у відповідній поведінці. Також було помітно відсутність досліджуваних з високими параметрами словесної уяви, відповідно творчості.

Розглянемо тепер отримані показники параметрів творчої уяви дітей 5 -6 року життя: складність і типовість образів старших дошкільників. Отримані результати спочатку проаналізуємо за першим параметром: самих високих 4 та 5 рівнів у досліджуваних немає взагалі, 3-й рівень властивий для 29 %, 2-й рівень розвитку складності уяви, у порівнянні не дуже відстає від 3-го – 27 %. Більш за все властивий для 5 -6 річних дітей 1-й рівень цього параметру – 44 %. Отже, у старшій групі 2 і 3 рівні даного критерію майже однакові. Але у більшій частині вибірки дітей визначено перший рівень сформованості. Він за умовами діагностичної процедури вказує на низьку міру сформованості складності уяви у малюків. Було з'ясовано, що отримані показники тотожні для контрольної й експериментальної груп досліджуваних діток.

За другим параметром – показник «типові-нетипові» у діток старшої групи переважає типовість образів уяви 60% проти 40 % нетипових, нестандартних продуктів творчості. Отже, на основі показників означеного критерію, з'ясовано: унікальність, неординарність у пізнавальних проявів, відносно не високий для малюків. Більше у їх сфері пізнання переважають типові схеми, ніж унікальні. Для зручності аналізу отриманих даних, їх подано за допомогою діаграми.

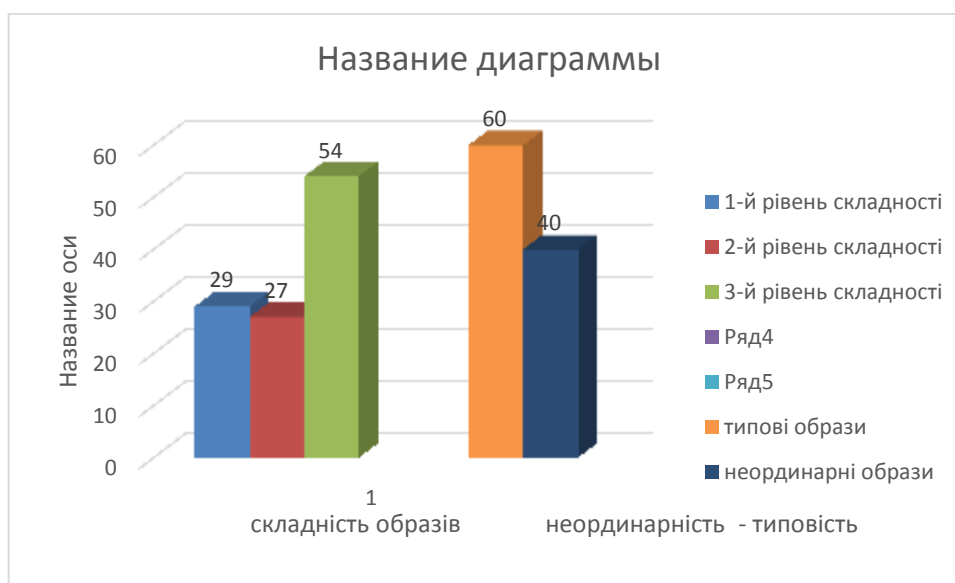

Рис. 1. Параметри складності-простоти образів, типовості й неординарності уяви дітей 5 -6 року життя

Як бачимо на малюнку (ліва частина діаграми) відображено групи малюків 5 -6 років за рівнями складності уяви, а права частина – групи досліджуваних з властивими типовими чи неординарними образами даного критерію уяви. Аналізуючи показники на рис. 1 відмітимо те, що високими є показники 1 рівня складності, а також типовості образів уяви, яка у більшій мірі є репродуктивною. Це знак того, що творча уява як параметр винахідливого поводження у сюжетних іграх низька: кількість малюків з розвиненими творчими властивостями невелика - біля 33 %.

Отримані нами показники тесту «Знайди 10 відмінностей» щодо дітей 5-6 років розподілені так: полезалежність (кількість вказаних відмінностей менше < 9) 14 дошкільників, полenezалежність (кількість вказаних відмінностей 10 і >10) 9 дошкільників. У другій групі (діти 5 -6 років) – 15 дошкільників характеризуються як полезалежні, а 8 – як полenezалежні.

За тестом вставлених фігур (Дж. Кагана) аналіз здійснювався за двома показниками: час, затрачений на виконання завдань (t) і кількість зроблених помилок (N_n). Чим менше діти роблять помилок, а час, затрачений на виконання тесту більший – тим більша ймовірність їх віднесення до полюсу рефлексивного когнітивного стилю. І, навпаки, чим більша кількість помилок і менший затрачений час – належність до полюсу імпульсивності. У групі 5-річних дошкільників середній затрачений час – 2хв 5 сек, а середня кількість помилок 15, кількість досліджуваних із рефлексивним полюсом 9. У старших дошкільників середній затрачений час 2 хв 35 сек., а середня кількість помилок 17. За критерієм Манна-Уїтні показник знаходиться у зоні невизначеності, іншими словами відмінності поступово проявляються у когнітивному стилі рефлексивність / імпульсивність між старшими і молодшими дошкільниками, а, отже, і динаміка для цього стилю властива упродовж цього вікового періоду.

Отже, креативність нами було досліджено за критеріями: універсальна здатність до спонтанної творчості, словесна та творча уява. Виявлені ознаки їх у дітей свідчать про їх недостатній розвиток у цей віковий період. Загальною тенденцією показників даних параметрів сфери пізнання є відсутність високих і

перевага низьких чи середніх числових значень. Так, у дітей переважає типовість уяви над складністю, що вказує на те, що діти виявляють стереотипність у сюжетних іграх. Саме ці ознаки зумовлюють низькі характеристики творчих проявів у сюжетних іграх. У проведеному спостереженні за даною діяльністю дітей 5 -6 року життя, підтвердилися результати тестових методів

На основі вивчених нами ознак креативності та проявів показників у поведінці дітей під час рольової гри, нами було здійснено розподіл дітей за рівнями сформованості у них креативності. Вони подані у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за рівнями сформованості креативності (у %)

Прояви у сюжетній грі креативності старших дошкільників	Рівні креативності по групах	
Дітям цікаво брати участь у різного роду інтелектуальній діяльності, виявляють інтерес до сюжетних ігор, творчих задумів. Вони легко продукують образи, створюють уявні ситуації в грі, активно обговорюють і спілкуються з ровесниками, пропонують оригінальні рішення, обговорюють поведінку персонажів та відчувають задоволення від процесу й результату гри	Високий рівень	
	ЕГ	КГ
	15	15,4
Діти з цікавістю відносяться до різних видів діяльності, їм цікаво приймати в ній участь. Проте емоційної задоволеності бракує, оскільки їм складно створити ігрову ситуацію, вони спілкуються з ровесниками, але в них відсутні оригінальні рішення, мислення й уява у більшій мірі стереотипні. Проте вони відчувають деяку незадоволеність від участі в рольових іграх, оскільки їм складно досягти успіху в діяльності.	Середній рівень	
	ЕГ	КГ
	34	40
У дітей присутній інтерес до спільної діяльності із ровесниками – рольової гри. Однак вони відчувають складність у здатності створювати уявну ситуацію, передавати правильно образ і емоції персонажу гри, їм важко використовувати вербальні засоби	Низький рівень	
	ЕГ	КГ

виразності. Тому вони націлені більше на процес, ніж результат гри. Їм важко дається успіх у діяльності, а образи уяви переважають стереотипного плану	51	43
--	----	----

У таблиці 2.4. представлено характеристику проявів креативності дітей 5-6 років в ігровій діяльності за рівнями розвитку. У другій колонці представлено групи дітей в КГ та ЕГ у відсотках з різними рівнями. Як бачимо, група старших дошкільників у яких високий рівень сформованості означеної властивості незначна – 15% і 15,4% відповідно. Відсоток дітей у КГ і ЕГ із середнім рівнем сформованості 34% і 40 %, дещо більше дітей із середнім рівнем розвитку у КГ. Проте найбільший відсоток дітей у КГ і ЕГ із низьким рівнем розвитку 51% і 43%. Знову нами було відмічено, що у ЕГ дітей із низьким рівнем розвитку креативності у сюжетних іграх більше, ніж у КГ.

Таким чином, за критеріями розвитку творчих властивостей у дітей старшого дошкільного віку нами було з'ясовано, що універсальна здатність до спонтанної творчості більшою мірою характеризується середнім рівнем сформованості креативності, найменша кількість дітей із високим рівнем цієї здатності і, водночас, є значна кількість дітей старшого дошкільного віку із низьким рівнем розвитку творчих здібностей. Так, в ЕГ 11 % дітей мають високий рівень її розвитку, 52% дошкільників – середній, та 36% - низький. У КГ показники розміщені аналогічно, але мають незначні відмінності: дітей із високим рівнем – 16,4%, із середнім – 49,2%, із низьким 32,8%.

Розглянемо відповіді дітей старшого дошкільного віку щодо оцінки у себе проявів самостійності. Для переважної більшості старших дошкільників не виявилось важким питання стосовно самостійності як базової якості особистості. Досить правильно відповіли на нього 90% дітей експериментальної групи. Водночас виявилось, що відповіді певним чином різняться: одні діти, зробили наголос на умінні самостійної людини діяти самостійно, покладатися на власні сили, без потреби не звертатися за допомогою; інші - умілості самостійної людини, її здатності допомагати іншим.

Як у першому, так і другому випадках від 5% до 10% старших дошкільників усієї експериментальної групи схилилися до ухильних відповідей, уникали необхідності чітко висловити власну думку щодо самостійної поведінки людини. Це можна пояснити, з одного боку, їхнім прагненням не потрапити у незручну ситуацію, перестрахуватися; з іншого – відсутність чітких уявлень про запитуване явище.

Становлять інтерес відповіді дітей 5-6 років життя стосовно самооцінки власної здатності виявляти самостійність. Як засвідчив аналіз даних бесіди, понад половину дітей, базуючись на попередньому досвіді своїх успішних досягнень, виявили впевненість у власній можливості діяти самостійно. Водночас половина дошкільників визнали, що зазвичай розраховують не стільки на себе, скільки на допомогу та підтримку дорослого.

Аналіз оцінних суджень старших дошкільників щодо власної спроможності долати труднощі на шляху до мети засвідчив таке. В цілому близько 60% опитаних дошкільників експериментальної групи визнали, що під час зіткнення з труднощами частіше за все звертаються за допомогою до дорослого. Дітей, впевнених у власній здатності під час зіткнення з труднощами розраховувати, у першу чергу, на свої власні сили виявилось близько третини експериментальної групи. Це дозволяє говорити про сформованість в них досвіду самостійної діяльності, вироблену звичку покладатися на себе, не перекладати відповідальність на дорослого. Водночас виявлено, що 10 % старших дошкільників визнали, що за умови надмірної складності завдання, вони можуть залишити його незакінченим.

Аналіз відповідей дошкільників 5 - 6 років життя на питання стосовно вибору ними складності завдання, виявився найбільшим. Цікаво, що близько 60% опитаних констатували що, як правило, обирають складні завдання, які сприяють вправлянню в умінні долати труднощі, дозволяють перевірити свої можливості, загартовують волю. Є підстави вважати ці оцінки завищеними, радше бажаними, ніж відповідними реальному стану речей.

Водночас, відповідаючи на п'яте запитання, понад половина дітей старшого дошкільного віку вважають, що схилиються до вибору нового, складного завдання у порівнянні із знайомим. Такі самооцінки слід визнати завищеними, оскільки у звичних умовах виховання так вчиняє не більше третини старших дошкільників. Водночас лише чверть досліджуваних визнали, що надають перевагу виконанню легких завдань, які гарантують їм успіх, високу оцінку дорослого. В той же час 20% старших дошкільників використали досить обережні висловлювання: 15% з них схилилися до відповіді «спочатку виконую просте, а якщо з ним впораюсь, то візьмуся за складне», а 5 % уточнили, що намагаються виконувати завдання середньої складності, оптимальні («нормальні», а не легкі чи складні).

Таблиця 2.4

Кількісний розподіл відповідей досліджуваних старшого дошкільного віку за запитаннями бесіди

Запитання	Варіанти відповідей	Кількість досліджуваних (у %)
Самостійна людина	Ні в кого не питає, як робити	60
	Усе уміє, допомагає іншим	30
	Не знаю	10
Власна самостійність	Виконую все сам(а), у мене завжди все добре виходить	50
	Виконати добре без допомоги дорослого не вдається	40
	Не знаю	10
Здатність долати труднощі	Шукаю, по-різному, стараюся	30
	Звертаюся за допомогою	60
	Розстроююся, залишаю важку роботу	10
Вибір складності завдання	Обираю складне: перевіряю свої сили	55
	Просте завдання мені легше виконати	25
	Спочатку виконую просте, а потім складне	15
	Виконую не просте, не складне, а нормальне	5
Оцінка результату діяльності	Дивлюся, чи немає помилок, чи правильно зробив(ла)	55
	Запитую дорослого, чи правильно виконав(ла) завдання	45

Розглянемо тепер отримані показники ініціативності старших дошкільників. Ця особистісна риса мала такі особливості сформованості: а) високий рівень якості не було визначено експертами у жодної дитини, оцінки середнього рівня отримало 47,9% і низький рівень якості було визнано у 52,1% дітей старшого дошкільного віку – дані, які характерні для ЕГ. Як бачимо у експериментальній групі приблизно однакова кількість дітей із низьким і середнім рівнями розвитку активності. У КГ результати є аналогічними, проте у цій частині вибірки переважають досліджувані із середнім рівнем активності – 52,1% - отримали оцінки експертів як середній рівень, 47,9% мають низький рівень сформованості. Представимо отримані результати, які вказують на сформованість у дітей активності, у графічному вигляді на рис. 2.

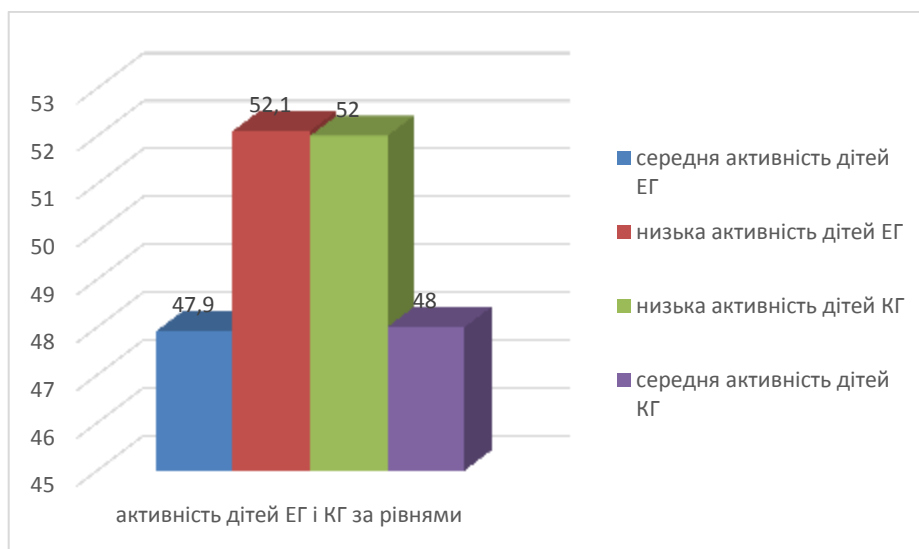

Рис. 2. Показники сформованості ініціативності у старших дошкільників

Розглянемо тепер показники ініціативності старших дошкільників. Ця особистісна риса мала такі особливості сформованості: а) високий рівень якості не було визначено експертами у жодної дитини, оцінки середнього рівня отримало 40% дітей і низький рівень якості було визнано у 60% дітей старшого дошкільного віку (всього у ЕГ досліджуваних було 24 особи); б) у контрольній групі було виявлено, що старших дошкільників із середнім і низьким рівнями ініціативності була однакова – 50%, а дітей із високим рівне ініціативності виявлено не було. Представимо отримані результати, які вказують на сформованість ініціативності, у графічному вигляді.

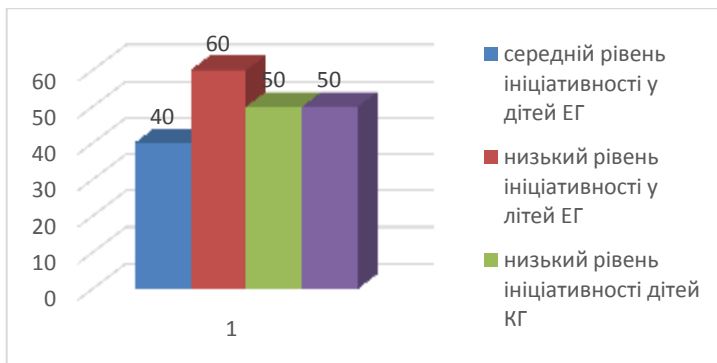

Рис. 3. Сформованість ініціативності у старших дошкільників за результатами спостереження

Як бачимо, на малюнку 3 кількість дітей із низьким рівнем сформованості ініціативності значно переважає кількість старших дошкільників із середнім рівнем цієї якості у ЕГ, а в КГ групи показники є однаковими. Дітей старшого дошкільного віку не було діагностовано.

Здійснимо розподіл дітей за рівнями сформованості у них ознак самостійності та ініціативності в сюжетній грі та занесемо їх до таблиці

Таблиця 2.5

Розподіл старших дошкільників за рівнями сформованості самостійності

Рівні якості	Характеристика самостійної поведінки представників кожного рівня	відсоток
Високий	Характеризується стійкою тенденцією до самостійної поведінки. Мобілізується на долання труднощів, звертається до дорослого за допомогою лише в разі необхідності, доцільно її використовує. Доводить розпочате до кінця. Висловлює більш-менш об'єктивні судження щодо якості кінцевого результату та вкладених в його досягнення особистих зусиль. Виявляє високу міру активності та ініціативності у творчих іграх	12
Середній	Діє цілеспрямовано і наполегливо на початку діяльності. Після зіткнення з труднощами уповільнює темп своїх дій, відволікається на стороннє, очікує від дорослого передчасної допомоги, легко звертається за нею. За підтримки дорослого намагається довести розпочате до кінця. Оцінюючи якість кінцевого результату, видає бажане за реальне, уникає необхідності оцінити його та власні зусилля об'єктивно. Характеризується помірною активністю та ініціативністю	45

Низький	Повільно включається в роботу, діє невпевнено. Часто вдивляється в обличчя дорослого, очікуючи допомоги та підтвердження правомірності своїх дій. Боїться труднощів. Зіткнувшись з ними, втрачає інтерес до виконуваного завдання, може залишити його незавершеним. Підтримка дорослого збільшує тривалість роботи. Без прямих підказок та показу способів дій практично не працює. Прояви активності й ініціативності на низькому рівні сформованості.	43
---------	---	----

Таким чином, за критеріями розвитку творчих властивостей у дітей 5 -7 років нами було з'ясовано, що для дітей є характерним 21 % високого рівня розвитку ознак творчості, 19 % середнього рівня творчих проявів у сюжетних іграх і 60 % дітей характеризується низькою мірою розвитку творчого потенціалу в ігровій діяльності.

Досліджуючи дану проблему, ми використали метод анкетування вихователів, що дозволило нам з'ясувати ставлення вихователів до ігор як засобу впливу на формування творчих властивостей особистості. Сформульовані питання були націлені на виявлення рівня знань педагогів з питань розвитку творчих ознак дітей 5 -7 років засобами гри; визначення наявності у практичній діяльності працівників ЗДО різних видів ігор щодо формування досліджуваного феномену

Зокрема було виявлено, що не всі педагоги (біля 45%) орієнтуються в понятті «творчі властивості». Так, вони надали наступні визначення: «творчі властивості – це риси, які визначають можливість здійснювати неординарні дії»; «здатності приймати нестандартні рішення»; «ефективно взаємодіяти між собою у групі», «уміння виходити переможцем з проблемних життєвих ситуацій». Решта вихователів не змогли надати відповіді на поставлене запитання.

Водночас, зробили висновок що працівники ЗДО (55%) загалом розуміють, у яких базових якостях дитини виявляються творчі властивості. Якісний аналіз відповідей дозволяє стверджувати, що найбільш важливими наші респонденти вважають такі риси, як креативність, самостійність, винахідливість та ініціативність. Крім того вони зазначили у анкетах, що саме й

покликані заклади дошкільної освіти й сім'ї (виховні інститути) сприяти їх розвитку й вихованню.

Розглядаючи анкетні дані, ми прийшли до висновку, що використання гри як ефективного засобу формування творчих властивостей дітей старшого дошкільного віку підтримують 50% вихователів, визначаючи її не лише провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, а й найважливішим засобом всебічного розвитку дитини, способом передачі знань від покоління до покоління. 50% респондентів не надають переваги грі серед засобів формування досліджуваного феномену у дітей 5 -7 років.

Потім ставилося питання, щодо важливості сюжетно-рольової гри. На поставлене питання «Чи берете Ви участь в організації сюжетно-рольової гри?», 100 % вихователів відповіли що так, їхня робота полягає в тому, щоб запропонувати тематику. Крім того були відповіді, що вони покликані втручатися, якщо виникають конфліктні ситуації. Водночас, основне для них завдання – підбір матеріалу для ігор.

На задане питання «Як забезпечена група необхідними засобами для проведення сюжетно-рольової гри?», – 40 % вихователів відповіли, що добре, 20 % - задовільно, решта опитаних не змогли надати конкретної відповіді, вказуючи типу «не можу сказати».

Вихователям було запропоновано розставити за рейтингом види ігор, які вони найчастіше використовують для формування творчого потенціалу. На першому місці за їх відповідями опинилася навчальна гра, на другому – сюжетні ігри і на третьому – театралізовані ігри. Зокрема серед ігор, яким надають перевагу вихователі у процесі формування творчих властивостей дітей старшого дошкільного віку були виділені рольові ігри (30% респондентів), дидактичні (50% вихователів), театралізовані (20% педагогів).

Отже, проаналізувавши анкетні дані, ми дійшли висновку, що гра супроводжує дитину завжди і вихователі систематично проводять різні види ігор з метою розвитку творчого потенціалу. Однак вони у недостатній мірі

використовують потенціал сюжетно-рольової гри для розвитку дитячої винахідливості.

Анкетування проводилося також з батьками. Проаналізувавши анкетні дані батьків, ми прийшли до таких висновків, що 100 % батьків вважають, що гра є необхідним засобом для формування творчих властивостей.

На питання «Яку роль Ваша дитина обирає для себе під час сюжетно-рольової гри?» 60% відповіли, що головну – роль мами, чи тата, чарівника. натомість 33 % дорослих вказали на другорядну (донька, син, учень). Решта 7 % відповіли, що діти можуть обирають для себе будь-яку і, взагалі, їм це не цікаво. Також, відповідаючи на наступне запитання, 80% опитаних зазначили, що діти їх залучають до спільної гри. Однак 20 % дорослих відповіли, що не завжди. Наступне питання стосувалося спостереження батьками за іграми, 100 % батьків зазначили, що не завжди знаходять для цього час.

У які ігри грають діти вдома? Більшість опитаних зазначили, що діти грають у настільні ігри такі як лото, пазли, мозаїка, ігри з фішками і кубиком, доміно. Саме відповіді на поставлене запитання вказали на переважаючу у них цікавість до навчальних ігор. Зокрема їм було запропоновано розставити ігри, які, на думку батьків, є найбільш ефективними для розвитку творчих властивостей, від найефективнішої до менш ефективної.

Варто зазначити, що найбільш ефективним засобом впливу на формування винахідливості, батьки вважають дидактичні ігри, оскільки саме вони впливають на розумову сферу. Як бачимо батьки правильно розуміють і відносять творчі можливості дітей до сфери інтелекту. На другому місці сюжетно-рольові ігри і на третьому – театралізовані ігри.

Отже, батьки, як і вихователі вважають гру необхідним засобом для формування творчих ознак особистості. Але, проаналізувавши відповіді, ми зробили висновки, що не всі вони надають належного значення сюжетним, оскільки вважають що саме навчальні справляють найбільший вплив на творчі ознаки дитини.

Таким чином нами було з'ясовано, що творчі властивості дітей 5 -7 року життя мають свої особливості розвитку, які свідчать про недостатню увагу до означеної проблеми з боку батьків і педагогів. Дорослі вважають гру необхідним засобом виховання, погоджуються з їх впливом на розвиток творчих ознак малюків. Водночас, не вважають за потрібне більше уваги надавати сюжетним, адже, на їх думку, саме навчальні справляють найбільший вплив на творчість.

Висновки до розділу 2

На даному етапі дослідження було уточнено критерії та показники творчих властивостей дітей 5 -7 року життя. До них відносяться універсальна здатність до спонтанної творчості, словесна уява, творча уява прояви самостійності, винахідливості, ініціативності, типу реагування (імпульсивність - рефлексивність) у сюжетній грі з відповідними показниками.

На основі уточнених критеріїв та відповідно до завдань констатувального етапу було скомпоновано методика вивчення особистісних властивостей дітей 5 -7 року життя. Вона складалася з таких методів: тест встановлення відповідностей Дж. Кагана (дитячий варіант, форма А,Б), проєктивні тести «Словесна уява» і «складність уяви», спостереження за креативністю, самостійністю та ініціативністю за спеціально розробленими картами спостережень, бесіди з дітьми старшого дошкільного віку про самостійність.

Вплив дорослих на творчі властивості дітей 5 -7 року життя та використання у цьому процесі сюжетних ігор здійснювався на основі розроблених анкет для вихователів закладу дошкільної освіти та батьків.

На основі здійсненого дослідження було з'ясовано, що для дітей властивий такий розподіл за рівнями розвитку їх творчих властивостей: низький рівень 60% досліджуваних, середній 31 %, найменший показник – 9 % високий рівень проявів творчості у сюжетних іграх в умовах дошкільного закладу.

Проведені методи з дорослими засвідчили про недостатню увагу до означеної проблеми з боку батьків і педагогів. Вони вважають гру необхідним засобом виховання, погоджуються з їх впливом на розвиток творчих ознак малюків. Водночас, не вважають за потрібне більше уваги надавати сюжетним, адже, на їх думку, саме дидактичні справляють найбільший вплив на творчість у цей період життя.

РОЗДІЛ 3.

СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ 5 -7 РОКІВ У СЮЖЕТНИХ ІГРАХ

3.1. Педагогічні умови оптимізації процесу становлення творчих властивостей дітей 5 -7 років у сюжетних іграх

Мета формувальної частини педагогічного експерименту передбачала експериментальну перевірку основних положень оптимізації виховання у дітей 5 -7 року життя творчих властивостей, що обумовило реалізацію таких *завдань*:

1. Виділити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих властивостей у дітей 5 -7 року життя.
2. Розробити програму для найбільш ефективного використання дитячих ігор у вихованні означених властивостей малюків.
3. Реалізувати основні положення створеної системи роботи по підвищенню ефективності виховання творчих властивостей у ігровій діяльності в вихованців старшої групи.
4. Здійснити перевірку ефективності створеної системи роботи по підвищенню ефективності виховання творчих властивостей дітей 5 -7 років у сюжетних іграх в умовах ДНЗ.

Окреслені дослідницькі завдання передбачали таку логіку проведення: обґрунтування педагогічних умов організації ігрової діяльності 5 -7 року життя та створення програми та методики розвитку творчих властивостей старшого дошкільника; реалізація означених раніше елементів у практичній діяльності педагогів ЗДО з метою проведення формувальних впливів на особистість 5 -7 року життя в умовах дошкільного закладу; з'ясування ефективності здійсненої роботи у порівнянні з результатами констатувального експерименту.

Перед обґрунтуванням висхідних положень (умов) цілеспрямованого розвитку творчого потенціалу 5 -7 річного малюка у сюжетній грі необхідно сформулювати мету, яку було закладено в основу педагогічного експерименту. *Мета* полягала у підвищенні підвищення ефективності розвитку креативності, самостійності й ініціативності, як сукупності творчих властивостей дітей 5 -7 року життя в рольових іграх в умовах ЗДО. Висхідними положеннями названої системи роботи стали:

- *усвідомлення ефективності потенціалу сюжетних ігор у розвитку творчих ознак поведінки дітей;*
- *підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи;*
- *використання казок під час ігрової діяльності та спеціальних вправ її розвитку.*

Зокрема, щодо першої педагогічної умови нами було з'ясовано, що

- правильне педагогічне керівництво іграми дошкільників різного віку сприяє розвитку особистості дітей, впливає на їхні взаємини, створює сприятливі умови для взаємозбагачення дітей досвідом винахідництва;

- поступове, послідовне і цілеспрямоване розв'язання завдання формування творчих властивостей дітей 5 -7 років досягається шляхом застосування системи ігор з урахуванням місця та специфіки її організації у денному розкладі різних вікових груп;

- поступове поетапне ускладнення змістовної лінії ігор, й зворотно-пропорційне зменшення долі участі дорослого в керівництві самостійними іграми, що у нашому розумінні є необхідною умовою повноцінної організації педагогічного процесу [22, 123].

У ході ігор діти мають можливість діяти, конкретні їх дії викликають активність у взаємодії між дошкільниками, що й сприяє розвитку гри. Свої дії дошкільники супроводжують словами – звернення до однолітків, які їх чують і дають відповідь. У висловлюваннях діти планують свою діяльність, послідовність майбутніх дій. Саме в сюжетно-рольовій грі дошкільників

відбувається перехід до внутрішніх дій, які є основою креативних актів поведження.

У грі розвиваються вміння дитини переносити функції, способи дії з одного предмета на інший, що має вирішальне значення для наочно-образного мислення і розвитку комунікативного потенціалу. Між мовленням і грою, як провідним видом діяльності дошкільника, існує двосторонній зв'язок. З однієї сторони, мовлення розвивається і активізується в грі, а з іншої – сама гра розвивається з розвитком мовлення.

Є. Тихеева розглядала гру як одну з форм педагогічного процесу в дитячому садку і разом з тим як один із важливих засобів виховного впливу на дитину. Вона вказувала, що для розвитку властивостей особистості дітей у грі необхідно організувати спілкування як з дорослим, так і з дітьми, в процесі якого дитина має можливість обмінюватися думками, почуттями і завдяки цьому розвиває свої творчі здатності, які, в свою чергу, організовують гру [21].

Сюжетно-рольова гра є основним видом діяльності старшого дошкільника, до якого він відноситься серйозно і з повною віддачею. Спілкування з однолітками і дорослими є невід'ємною складовою частиною сюжетно-рольової гри. Це природний спосіб організації спілкування дітей 5 -7 років, тому що, вона невимушено залучає дітей до міжособистісного спілкування. У процесі спілкування і взаємодії діти впливають один на одного. У стосунках з однолітками, які супроводжуються ознаками творчості, виявляються рівень творчого потенціалу кожної дитини. Відбувається взаємне збагачення дітей, тобто взаємна передача повного соціального досвіду, який включає і здатність до вербального перевтілення навколишньої дійсності, опанування відповідними способами.

Для сюжетно-рольової гри характерним є спілкування дітей з вихователем, як основним провідником культури взаємин, оригінальних дій, від якого залежить сама організація змістовного дитячого спілкування. Вступаючи в ігрову взаємодію, педагог може керувати творчим розвитком дітей, оскільки він намагається поставити дитину в такі умови, які стимулювали б її до пошуку

повних і влучних форм висловлювання, втілення ігрового задуму. Так, О. Усова спрямовує увагу педагогів на розвиток уяви дитини, на пробудження задумів, на підведення дітей до обдумування, відшукування способів вирішення задуму, до вміння співставляти, порівнювати, робити висновки. Саме ці способи керівництва грою сприяють формуванню творчих потенцій дітей.

Спілкування у грі – це виразний засіб гри, за допомогою якого діти в доступній формі засвоюють необхідний матеріал, запронований змістом гри. В ході такого спілкування діти легко і невимушено використовують зразки поведіння, характерні для тієї чи іншої ролі. Взавши на себе певну роль, дитина в ігровій ситуації більш охоче, ніж в інших, вступає в спілкування з дорослими і однолітками. Як зазначав О. Запорожець, саме ігрові мотиви мають велику спонукальну силу, тому що смисл співвідношення мотиву і мети зрозумілий дітям. У процесі спілкування в сюжетно-рольовій грі діти вправляються в знаходженні й застосуванні точних граматичних конструкцій, намагаються зрозуміло передати зміст відповідно до обраної ролі, сприяє виразності їх ознак особистості [20].

Водночас, в процесі організації гри діти домовляються про спільну гру, планують і уточнюють задум, здійснюють оціночний контроль за діями однолітків. Їхні мовленнєві висловлювання не пов'язані з виконанням ролей, а обумовлені організаційними стосунками. Таке спілкування вимагає роз'яснень, переконань, висловлювань своїх думок щодо організації гри [21].

Отже, сюжетно-рольова гра дає можливість дітям брати участь у справах дорослого і сприяє активізації контактів дітей один з одним, які супроводжуються складними висловлюваннями.

Успіх формування творчих властивостей особистості 5 -7 року життя засобами сюжетно-рольової гри полягає в тому, що він будується з опорою на емоційно-вольову сферу особистості дитини; її творчу уяву, мотиваційну діяльність. Для дітей старшого дошкільного віку дуже важлива саме ігрова мотивація. Дитині важливо знати, для чого з погляду мотивів її діяльності, її мети необхідно виконувати ту чи іншу ігрову дію, втілювати необхідні образи,

обставини ситуації. Задоволення актуальних потреб дітей у грі, спілкуванні забезпечується змістом гри та структурою особистісних стосунків. А це, в свою чергу, є передумовою розвитку компетентних дій засобами сюжетно-рольової гри. Ефективність виховання творчих властивостей підвищується, якщо дитина перебуває в умовах, однотипних з природними, якщо здатність до спілкування наближається до того рівня, який існує в житті, коли задовольняється потреба в активних творчих діях, у комунікації з партнерами.

Наступна педагогічна умова - *підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи* – передбачає належне ставлення до дитячого ігрового досвіду, створення сприятливих умов для реалізації творчого задуму, а тому є важливою для її реалізації. Найбільший її вияв це бажання сумісних ігор з дорослими. Отже, у грі дорослий одночасно є взірцем для наслідування, джерелом знань про соціум, з набутих знаряддям для перетворення світу. У єдності з дитиною 5 – 6 років – сплав для фантазії й творчості для гри [6. с.38].

Ще один із аспектів цього положення – різноплановість ігор. Коли поряд з сюжетними використовувати ігри розвивального плану, зростають дитячі можливості у плані продуктивної уяви, самостійності, проявом ініціативності. Так, Б. Нікітін пропонує використовувати систему розвиваючих ігор. При цьому автор наполягає на створенні невимушеної атмосфери, використовуючи дитячі казки, оповідання, які дозволяють досить ефективно розвивати образність мислення, пропонувати ігри проблемного характеру. Водночас їх проведення вимагає дотримання певних правил: граючи, малюк має радіти; не потрібно ображати; підтримка самостійності; попередньо ознайомлюватися зі змістом творчих завдань; на початку має бути врахований актуальний рівень розвитку, реальні можливості; ні в якому разі не прискорювати темп проходження завдань; намагатися завжди схвалювати успішні дії; ніколи не обмежувати рухову активність; на більш пізніх етапах створювати ситуації змагання між дитиною і дорослим. Саме такі положення та їх дотримання забезпечать розвиток ініціативності, самостійності, креативності – творчих властивостей дитини 5 – 6 років.

А. Кузьмінський, В. Омеляненко зазначають, що дорослі мають дотримуватися почуття прекрасного, зважати на нього під час впливу на дитячі ігри. Це і чистота й простота побуту, приміщення у якому малюки граються. Водночас підтримка має виявлятися у наявності іграшок, їх постійному оновленню, підтриманню їх в належному стані. Водночас дорослі мають розуміти значущість цих атрибутів для ігрових дій та дотримуватися вимог щодо їх використання малюками у рольових іграх.

Г. Радвіл відмічає багатоцільове застосування сюжетних ігор у дітей старших груп ЗДО. Водночас, спрямованість їх у творчому напрямі залежить напряму від вихователів. Тому дорослі мають здійснювати роботу з ознайомлення малюків з навколишнім світом і так стимулювати цікавість до явищ життя, використовуючи дитячу активність і здатність до втілення творчого задуму від набутих вражень. Важливо у цей момент підтримувати малечу засобами й можливими варіантами розігрування сюжетів [55, с.72 – 75].

Наступна умова – використання казок поряд з сюжетними іграми дошкільників Л. Виготський відмічає дві особливості означення твору. Перша полягає у надзвичайній емоційності означеного твору. Перша полягає у надзвичайній емоційності означеного явища для психіки малюка. Інший пов'язаний зі впливом змісту на уяву дитини. Для 5 – 6 річної дитини він дуже близький до її образного мислення. Активний розвиток уяви в цьому плані забезпечується необхідність казковими персонажами. А відтак сприяють творчості й розвитку творчих властивостей дитини [77, с.259 – 266].

І. Коваль наголошує на цінностях дитячої казки. Зокрема – це найбільш дієвий для малюка спосіб пізнання світу. Водночас, - це ефективний прийом, який сприяє входженню у світ творчості, незвичайних див, героїко – фантастичних образів. Саме тому, такі художні твори вважаються засобом розвитку креативності, здатності до неординарності [11].

Сюжетні ігри дітей 5 – 6 року життя спрямовані на відображення реального світу дорослих. Для малюків – це особлива форма існування, поле

для виявлення власних можливостей. Проте дорослі не мають залишати осторонь дитячі ігри, не помічати їх. У грі малюки імітують стосунки людей, суспільні події. Тут вони здатні перетворювати навколишній світ реалізувати творчий задум. Однак, дітям у цьому віці властивий недостатньо розвинений особистісний досвід. О. Ніколаєва, наголошує на підтримку дорослими в даний час, створення їм належних умов, представлення необхідних зразків поведінкових актів творчості, якою може стати казка та її програвання з дітьми [33, с.195].

Активність малюків у грі має ґрунтуватися на позитивних емоціях, а їх джерело – народні й авторські казки. Тут пропонуються моделі поведінки, дружніх стосунків, винахідливості. Вони формують уявлення про самостійність, активність. Сюжетні ігри – це ігри спільні, колективні. Саме тому потрібно приділяти увагу стосункам між однолітками, розвивати їх, насичуючи приємними емоційними переживаннями. У такій атмосфері виникає сукупність задумів, фантазувань, водночас, захоплюючи учасників, партнерів і стимулюючи їх до втілення в ігровий контекст [36, с. 152].

В. Солоухін пропонує дорослим серйозно ставитися до дитячих ігор, підтримуючи цікавість малюків сюжетами казок. Саме тут у них з'являються різноманітні ідеї, фантазії й відразу ж діти прагнуть їх реалізувати. Це прямий шлях до творчості, набуття ознак обдарованості. Ще один аспект на який звертає увагу лікар-педагог – окрім присутності казок – наявність визначених правил і веселої атмосфери. Саме ці характеристики стосуються сюжетних ігор у віці 5 – 6 років [59, с. 148].

В. Грім наголошує на необхідності встановлення довірливих стосунків між дітьми й дорослими, оскільки, найбільш глобальна дитяча потреба – довіра до світу на всіх етапах життя також виникає на основі засвоєння сюжетів творів, казок [10].

Отже, нами було визначено й обґрунтовано педагогічні умови ефективного виховного процесу у плані формування творчих ознак особистості 5 -7 років у сюжетних іграх. До них відносяться положення про необхідність

усвідомлення дорослими потенціалу вказаних ігор, поєднання їх з вправами творчого змісту та використання казок для збагачення їх змісту, розширення сюжету.

3.2. Методика формувального експерименту. Окреслені дослідницькі завдання передбачали таку логіку проведення: створення програми з вдосконалення творчих ознак вихованців старшої групи; робота з вихователями по ознайомленню з програмою та педагогічними умовами проведення сюжетних ігор у контексті розвитку творчих властивостей малюків 5 -7 років; створення вибірки досліджуваних із дітей старшого дошкільного віку; емпіричної і контрольної груп реалізація вихователями у практичній діяльності системи роботи з дітьми 5 -7 року життя; з'ясування ефективності здійсненої роботи на контрольному етапі.

Система ігор, які використовувалися під час роботи з дітьми 5 – 6 років з метою розвитку у них творчих властивостей. У розробленій системі роботи з вдосконалення розвитку творчих властивостей дітей 5 -7 року життя було передбачено декілька етапів. Зокрема перший етап передбачав активне поєднання різних форм роботи: використання казки, театралізованої гри (пальчиковий театр), пазлів та на їх основі проведення сюжетних ігор. Всього було розроблено 10 таких зустрічей.

Ситуація взаємодії з дітьми № 1. Мета заняття полягала у розвитку уяви, актуалізації знань дітей та ігровій творчості. Для початку працюють з казкою «Дюймовочка», яка попередньо розбивається на кілька сюжетів. До кожного з них є дитячі пазли. Попередньо готуються паперові персонажі до неї. Після читання першої частини обговорюється подія. Потім дітям пропонуються набори пазлів, які вони складають. Переходимо до характеристик героїв. Потім організовується пальчиковий театр: діти імпровізують поведження героїв, розігруючи сюжет, зображений на пазлах. Зустрічі на цю тему відбуваються упродовж 4 разів, оскільки існує чотири варіанти пазлів.

Ситуація взаємодії з дітьми № 2. Тема зустрічі « Гидке каченя». Ситуація мала на меті розширення кругозору дітей, збагачення їх ігрового досвіду, вдосконалення процесів уяви, вміння взаємодіяти під час реалізації сюжетів. Аналогічно до попереднього розподіляються зміст на 3 частини (підбираються пазли), готуються карточки для розігрування сюжетів. Після

обговорення поведінки персонажів уточнюються їх особистісні риси; накладаються акценти на найбільш важливі з них. Розподілені по групах діти працюють з пазлами. Гра організовується з невеликою підгрупою малюків (4 - 5 осіб). По її завершенні відбувається обговорення з дітьми всіх ігрових дій і поводження, аналізують особливості відтворення ролей. Організація сюжетної гри – завершальний етап.

Ситуація взаємодії д дітьми № 3. Ігровий зміст полягає у відтворенні дітьми 5 – 6 років казки « Три ведмеді». Заняття проводилося у першу половину дня з групою дітей 10 – 12 чоловік. Завдання полягало у відтворенні окремих частин художнього твору, оперуючи пазлами. За допомогою підготовлених паперових персонажів, відтворювали зміст за кількома сюжетними лініями. Заняття тривало біля 30 хв. У дітей спостерігалися: захопленість змістом роботи, самостійність, творча активність під час їх виконання. Організація сюжетної гри – завершальний етап.

Ситуація взаємодії д дітьми № 4. Інсценізація казки «Марійка і ведмідь». До проведення заняття наголошується на необхідності підготовки. Основна мета підготовчого етапу полягала у здійсненні активізації пізнавальних процесів під час читання твору. Наступний етап – відтворення різних сцен з казки за допомогою пазлів. Уточнювали дії та характеристики персонажів, відмічаються їх незвичні дії, нестандартна поведінка (прояви творчості або самостійності, ініціативності). Наступний етап – розігрування сюжету твору за допомогою пальчикового театру. Організація сюжетної гри – завершальний етап.

Ситуація взаємодії д дітьми № 5. Активізація уваги та пізнавальних дій дітей, спонукання до творчих ігрових дій, реалізація задумів гри. Під час попереднього (підготовчого етапу) читання художнього твору « Бабуся і ведмідь». Визначається перелік дійових осіб, особливості їх поведінки і винахідливість, самостійність. Наступний етап – відтворення сюжетів (основних моментів) – твору за допомогою пазлів, уточнювали ознаки образів, поведінки. Чи можна судити за їх виглядом про їх властивості. Розігрування

сюжету за допомогою пальчикового театру. Уточнювали за допомогою яких дій вдалося втілити образи. Організація сюжетної гри – завершальний етап.

Також було розроблено цикл занять для усвідомлення дітьми ознак спільної взаємодії під час ігор, творчого підходу до втілення задуму. *Ситуація взаємодії д дітьми № 6 «У нашій спільноті весело»* – показати дітям переваги взаємодії, з'ясувати значення слів «разом» і «поряд», наголосити на цінності людських стосунків у діяльності. Зусилля спрямовувалися на навичок взаємодії у спільноті, взаємодопомоги, складанні певного алгоритму спільних дій. З метою підтримання інтересу використали розповідь про невдалі спільні дії, проблемного характеру: вихователь запропонував дітям виконати спільну аплікацію і що з цього вийшло. Поставлене запитання «Як ви думаєте, хто з дітей був переможцем і чому?» спонукає усіх учасників до пошуку шляхів вирішення ситуації. Обговорення варіантів відповідей сприяє не лише вирішенню цієї проблеми, але й включає дитину в такі умови, де вона вільно висловлює свої міркування, припущення, певні доведення, що в свою чергу впливає на розвиток уміння вербалізації думки та почуттів. Її розв'язання стимулювало інтерес малюків до суміжної діяльності (колективне аплікування «Осінній ліс»), що спрямоване на закріплення набутих вражень, знань у діяльності та переконує дітей у правильності розв'язання проблемного запитання.

Ситуація взаємодії д дітьми № 7 «Усі ми такі неоднакові» – мета полягала у поясненні дітям творчих ознак їх особистості; підкреслити, що кожна роль включає відповідні обов'язки і залежить від ситуації, а також від їх особистісного й творчого потенціалу. Щоб підвести дітей до розуміння того, що людина в різних умовах перед різними людьми виступає в різноманітних ролях, ми розпочали заняття з бесіди і запропонували дітям дати відповідь на такі запитання: «Ми з вами різні чи однакові? Чим ми схожі, а чим відрізняємося один від одного? Скажіть, я (показую на себе) – це скільки людей? Для вас я хто? А для ваших батьків я хто?». Далі залучили дітей до гри

«Хто ти?». У процесі проведення цієї гри ми помітили, що не всі діти з'ясували для себе необхідні творчі властивості та їх роль у сюжетних іграх.

Ситуація взаємодії д дітьми № 8. Під час наступної зустрічі прагнули до усвідомлення малюками правил рольових стосунків під час сюжетних ігор. З цією метою на прикладі казки «Лисичка та Журавель» ми пояснили дітям, що для кожної ролі існують свої правила, яких потрібно дотримуватися. Крім того, щоб залучити дітей до рольової взаємодії, ми використали інсценізацію уривка казки «Лисичка та Журавель». Запропонували дітям взяти на себе роль Лисички і попросити вибачення у свого «Кумасика». Це зумовило вдосконалення навичок комунікації та творчої реалізації задуму.

Реалізація *відповідної поведінки* була спрямована на використання дітьми набутого досвіду у сюжетних іграх. Водночас акцент робився на ролях, які мали опанувати малюки у взаємодії з партнерами. Особлива увага при реалізації згаданого компонента приділялася *рольовій грі*, оскільки саме в іграх часто виникають ситуації і завдання, для розв'язання яких малюки мають продемонструвати сукупність розумових дій: міркування, порівняння, узагальнення, прийняття рішення самостійно, творчо з ініціативою.

Основними завданнями на цьому етапі роботи стали:

- вчити сприймати ігровий задум у цілому, планувати його здійснення, орієнтовно визначити конкретні ігрові завдання та шляхи їх розв'язання, спостерігати за співучасниками, розуміти їх дії, узгоджувати спільні акти взаємодії, прогнозувати результати;

- погоджувати ролі які мають бути реалізовані у сумісній активності, на основі пропонованого сюжету;

- вільно оперувати існуючими навиками взаємодії, вміти узгоджувати стосунки, домовлятися, уникати конфліктних ситуацій, дотримуватися встановлених правил та наміченої сюжетної лінії, легко встановлювати контакти з партнерами в ігровій ситуації;

- враховувати думки і побажання партнерів по грі, вміти відстоювати власні переконання, враховувати інтереси учасників ігрової взаємодії,

узгоджувати їх з власними, з метою досягнення необхідного результату в ігровому плані;

- знати як саме здійснювати пошук необхідних атрибутів до ігор, спеціального інвентарю та його призначення, розуміти уявність ситуації яку потрібно створити, місця реалізації сюжету, що у сукупності забезпечить прояви творчих ознак особистості.

Для дотримання відповідної поведінки малюків під час сюжетних ігор щодо організації та розвитку спільної гри, уміння розвивати сюжет гри на основі набутих раніше знань про різні професії ми організовували такі **сюжетно-рольові ігри:**

«*Будівельники*». Ролі: архітектора, інженера, робітників, бригадира. створення проекту будівлі, зведення будівлі інженером та робітниками інших спеціальностей: бульдозеристи, електрозварники, водії. Проговорюються та втілюються особливості поведінки людей вказаних професій через ігрові дії

«*Пошта – телефон – телеграф*». Ролі: сортувальників, листоноші, приймача телеграм, відвідувачів та їх ігрові дії: сортування газет, журналів, листів та розкладання їх у відповідні місця. Доставка їх листоношою до людей, організацій. Відвідувачі здійснюють покупки на пошті: конвертів, листівок, відправляють їх адресатам, кидаючи їх у необхідні поштові скрині.

Гра «Магазин». Ролі: продавець, касир, водій, покупець. Стосунки між ними спрямовані на обслуговування клієнтів продавцем, підвезення товару у магазин постачальником, відпускає товар за накладними, чеками. Покупці пакують придбані речі, продукти, дякують і виходять із магазину.

«*Бібліотека*». Ролі: бібліотекар, відвідувачі-читачі. Здійснює пошук, приносить книжки, слідкує за їхнім виглядом, радить читачам, яку книжку можна взяти, запитує прізвище читача, записує у формуляр назву книжки, пропонує читати в читальній залі або взяти книгу додому, нагадує, коли треба її повернути, викреслює її з формуляра. Читачі вітаються та дякують бібліотекарю.

Гра «Лікарня». Ролі: лікар і медсестра. Лікар здійснює відповідні ігрові дії за аналогом справжнього фахівця: вислуховує пацієнта, уважно оглядає його: слухає фаландоскопом, заглядає в горло, визначає й ставить діагноз, призначає курс лікування. Медсестра фіксує прізвище та ім'я хворого, ставить термометр, робить ін'єкції, бинтує пошкоджені місця. За надзвичайних ситуацій формується бригада швидкої допомоги, яка на авто, разом з водієм від'їжджають на виклик, надають медичну допомогу, доставляють хворого до пункту швидкої допомоги.

Гра «Аптека». Ролі: провізора та продавця ліків. Вони розповідають про призначення ліків та продають їх, отримуючи за це гроші. Відвідувачі вислуховують інформацію та звертаються до нього, запитують про наявність необхідних медикаментів.

Отже, реалізація розробленої системи сюжетно-рольових ігор спрямована на успішне формування творчих ознак дітей старшого дошкільного віку, зокрема на оволодіння такими її показниками, як: відтворення ролей і втілення на їх основі задумів, навичок встановлювати контакти та підтримувати їх у спільноті, узгоджувати сумісне поведіння, вести невимушений діалог, зав'язувати розмову, керуватися у власній поведінці на норми і правила, прийняті у спільноті, реалізовувати задум у відповідній сюжетній лінії, передбачати вирішення проблемних ситуацій, оволодівати загальними способами пізнавальної діяльності (аналіз, порівняння, узагальнення), умінням оцінювати власну роботу та роботу інших дітей.

Система роботи з вихователями включала в себе:

- *лекцію* на тему «Соціально-рольова діяльність дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема» (Додаток К).

Мета: розширити знання вихователів щодо сутності понять «соціальна роль», «соціально-рольова діяльність».

- *диспут для працівників ЗДО* «Сюжетні ігри дошкільників» (Додаток Л).

Його завдання полягають у закріпленні знань вихователів з керівництва сюжетними іграми малюків.

- Рольова гра «Педагогічна рада визначає пріоритети розвитку сюжетної гри дітей 5 -7 року життя» (Додаток М). Мета: збагачення досвіду педагогів у плані використання й організації сюжетних ігор з метою розвитку творчих властивостей дітей 5 -7 року життя.

Оскільки сформованість професійного досвіду вихователів зумовлює ефективність процесу формування творчих властивостей особистості 5 -7 року життя нами розроблено методичні рекомендації для вихователів (див. Додаток).

Рекомендації для педагогів щодо співпраці з родинами з питань виховання творчих властивостей дітей 5 -7 року життя

1. Якомога активніше залучайте сім'ї для співпраці з питання творчого розвитку їх вихованців.

2. Всебічно вивчайте становище, статус родини та моделі взаємодії з нею для здійснення диференційованого підходу.

3. Залучайте батьків до активної участі в заходах, що проводяться в дошкільному закладі, формуйте в них відчуття належності до педагогічного колективу як однодумців і спільників у процесі соціального становлення особистості дитини.

4. Збагачуйте знання батьків про всі аспекти процесу творчого розвитку дітей дошкільного віку, поглиблюйте педагогічну культуру батьків.

5. Запроваджуйте в життя психологію довіри у дошкільний заклад. Вона має ґрунтуватися на доброзичливих стосунках, повазі до його особистісних і професійних якостей.

6. Формуйте у батьків впевненість у тому, що вихователь з повагою і доброзичливістю ставиться до проблем вихованців, налаштований на позитивну співпрацю. Для цього потрібно дотримуватися таких етапів (за В. Петровський).

1-й етап – Інформування сімей про позитивні риси їх малюка. Вихователь не має ображатися на дитину, навіть тоді, коли вона вчинила щось неправильно.

2-й етап – інформування сімей про властивості дітей, які вони не змогли спостерігати у колі сім'ї. у цьому плані здійснюється інформування про успіхи та невдачі дітей у ЗДО, особливості її входження у спільноту однолітків, співпрацю з вихователем у питаннях, які її цікавлять.

3-й етап – робота спрямовується на виявлення проблем у конкретних родин, які стосуються взаємодії дітей і дорослих. Має відбутися їх об'єктивна оцінка.

4-й етап – на цьому етапі має відбуватися конструктивний діалог між дорослими з приводу проблем, успіхів малюка у процесі його розвитку в умовах родини і закладу дошкільної освіти.

З метою підвищення рівня професійної компетентності вихователів щодо забезпечення цього процесу нами розроблена і апробована відповідна система роботи, а саме: цикл інтегрованих занять на тему «Театр життя»; лекція на тему «Сюжетна ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема», диспут для педагогів-вихователів «Сюжетні ігри дошкільників», «Гра як важливий напрям розвитку творчості дітей 5 -7 року життя» методичні рекомендації (для вихователів).

Таким чином, у програмі формування креативності, самостійності та ініціативності як комплексу творчих властивостей дітей 5 -7 року життя у сюжетних іграх було реалізовано програму та педагогічні умови, закладені до системи роботи в умовах ЗДО.

3.3. Контрольний етап експерименту

Після проведення формувальної частини експерименту нами було проведено порівняльний аналіз змін у сформованості творчих властивостей дітей 5 -7 року життя. Розглянемо для початку показники малюків вказаного віку на початку і в кінці педагогічного впливу. Результати представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка рівня загальної розумової здатності старших дошкільників у експерименті (у відсотках)

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	універсальна здатність до спонтанної творчості до експерименту			універсальна здатність до спонтанної творчості після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	11	51	38	29	62	9
Контр. група	14	48	38	14	54	32

Таблиця 3.1 містить у собі три основні колонки: показники та рівні ЕГ, показники *універсальної здатності до спонтанної творчості* до експериментального впливу і після проведення формувального експерименту. Показники вказаної властивості дітей 5 -7 року життя представлені у відсотках. Порівнюючи показники до і після виховних впливів у експериментальній групі, бачимо, що вони зазнали змін: у 29 % дітей творча ознака високого рівня (до експериментального впливу такі показники мали 11% дошкільників); також збільшилася кількість старших дошкільників із показниками середнього рівня творчої ознаки до 62%, а до початку експерименту цей показник становив 51% (різниця складає 9 %); стало менше дітей у яких *універсальна здатність до спонтанної творчості* була на низькому рівні сформованості (9 % стало, а було 38%).

У контрольній групі також відбулися зміни: зросли відсотки у групі дітей з середнім рівнем *універсальної здатності до спонтанної творчості* на 6 %, а у групі досліджуваних із низькою мірою її сформованості, навпаки, показник зменшився. Позитивна динаміка становить 6%. Такі зміни у КГ не є суттєвими. Як бачимо, після експерименту в ЕГ відбулося суттєве збільшення кількості дітей з показниками високого і середнього рівня *універсальна здатність до спонтанної творчості* на 29 %, і, відповідно, зменшилася кількість дітей означеної властивості низького рівня на 29 %. Динаміка становить + 29 %. Отже, можемо зробити висновок, що у ЕГ при дотриманні педагогічних умов розвитку творчих властивостей у сюжетних іграх за критерієм *універсальна здатність до спонтанної творчості* спостерігаються суттєві зрушення у розвиткові креативності, самостійності, ініціативності.

Здійснимо аналіз показників, які вказують на динаміку формування словесної уяви за показниками емоційного фону та вдалості при створенні образів, які представлено у таблиці 3.2. Вона містить у собі три основні колонки: показники та рівні ЕГ, показники рівнів вдалості й емоційного фону (дуже високий, високий, середній, низький) до і після формувального експерименту, Показники представлені у відсотках.

Таблиця 3.2

Особливості словесної уяви дітей 5 -7 року життя у відсотках

Показники та рівні вибірки	Словесна уява до експериментального впливу				Словесна уява після експериментального впливу			
	Дуже високий	високий	середній	низький	Дуже високий	високий	середній	низький
ЕГ (n=25) Вдалість	0	6	29	65	7	23	29	41
КГ (n=24) Вдалість	0	5	27	68		5	29	66

Продовження таблиці 3.14

ЕГ (n=24) Емоційний фон	0	15	30	55	10	18	38	34
КГ (n=24) Емоційний фон	0	14	34	52		22	37	50

Розглянемо спочатку показники вдалості словесної уяви. Так, бачимо що вони зазнали змін: з'явилися діти із дуже високим рівнем, а до експериментального впливу таких не було. Відсоток таких досліджуваних складає показник 7 %. Дітей 5 -7 років з середнім рівнем розвитку вдалості також збільшилося: із 6% до 23 %. Також дітей із низьким рівнем вдалості стало менше 65 % до 34 %. Позитивні зрушення в цілому по ЕГ 26 %. Динаміка показників у КГ +2 %, що вказує на його малу значущість. Відповідно можемо вказати, що вдалість як показник словесної уяви дітей 5 -7 років зростає у контексті сюжетної гри, підпорядкованої педагогічним умовам, визначених у дослідженні.

Також зазнали змін у сторону покращення і показники емоційного фону словесної уяви малюків. Зокрема з'явилися діти 5 -7 років з дуже високим рівнем розвитку +10%, досліджуваних із високим рівнем стало більше на 3 %, а старших дошкільників середнього рівня збільшилося на 8 % і стало 38%. В цілому покращення показника емоційного фону словесної уяви становить + 21%. Динаміка у КГ незначна: +3 %, саме на таке значення зростає показник високого рівня розвитку емоційного фону дітей 5 -7 року життя. Як бачимо, у процесі експериментального впливу наявна позитивна динаміка у зростанні словесної уяви як одного з критеріїв творчих властивостей вихованців старшої групи.

Розглянемо тепер складність, типовість, не-типовість творчої уяви дітей 5 -7 років як компоненту творчих властивостей вихованців. Результати, які відображають динаміку цих показників представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Особливості динаміки рівня складності продуктивної уяви як показника творчих властивостей дітей 5 -7 років у експерименті

Показники Групи дітей	Показники рівня складності уяви до експерименту			Показники рівня складності уяви після експерименту		
	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень
Експ. група	40	29	31	25	34	41
Контр. група	40	31	29	40	30	30

Проаналізуємо показники, які вказують на особливості рівня складності творчої уяви як критерія творчих властивостей 5 -7 річних малюків, які представлено у таблиці 3.3. Таблиця містить три основні колонки: групи досліджуваних, зокрема експериментальна та контрольні групи, показники рівня складності уяви, які впорядковані за рівнями (1-й рівень, 2-й рівень, 3-й рівень) до початку проведення формувального експерименту і після експериментального впливу. У колонках представлено і показники, які вказано у відсотках.

Показники в експериментальній групі відрізняються до експерименту і після виховних впливів. Так, спостерігаємо суттєве зменшення відсотку 1-го рівня складності уяви після експерименту і, водночас зростання значення показників 2-го і 3-го рівнів складності творчої уяви відповідно на 9% і 11%. У сумі зрушення становлять 20 %, іншими словами рівень складності уяви зростає. Розглянемо показники у контрольній групі: тут змін фактично немає. Однак можемо відмітити, що зміни в експериментальній групі відбуваються у показниках переважно 3-го рівня складності, що може вказувати на те, що саме 3-й рівень є найбільш сприятливим для старших дошкільників.

Простежимо зміни за показниками типовість, не-типовість творчої уяви, які представлено у таблиці 3.4.

**Особливості динаміки типової, нетипової уяви дітей 5 -7 років у відсотках
(у експерименті)**

Показники Групи дітей	Показники типовості		Показники не-типовості	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Експ. група	61	43	36	57
Контр. група	60	58	40	43

У експериментальній групі відбулися зміни як у мірі типовості, так і в нетиповості. Так, рівень типовості творчої уяви зменшився на 18 %, що передбачає за логікою і зростання показників не-типовості, неординарності також на 20%. Зменшення типових ознак і підвищення неординарності вказує на ефективне формування творчих властивостей вихованців у сюжетних іграх, що підтверджує ефективність педагогічних умов. Зміни у контрольній групі незначні, їх відсоток становить 3 %.

Розглянемо тепер показники міри сформованості креативності дітей 5 -7 років, які були розподілені на рівні розвитку за відповідними критеріями, щоб побачити чи була властивою динаміка для цих показників.

Таблиця 3.17

**Динаміка творчих здібностей старших дошкільників за визначеними
рівнями розвитку**

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки дітей	Показники креативності до експериментального впливу			Показники креативності після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	14	36	50	29	41	30
Контр. група	15	45	40	20	40	40

Як бачимо із таблиці, у процесі експерименту сталися позитивні зрушення: збільшилася кількість дітей із високим рівнем творчих властивостей,

також зріс показник кількості дітей 5 -7 року життя з середньою мірою сформованості ознак творчості. В цілому позитивна динаміка складає +20 %. Зрушення у показниках контрольної групи незначні +5 %. Відповідно, динаміка показників в ЕГ вказує що в процесі сюжетних ігор відбувся подальший розподіл дітей за рівнями сформованості креативності: збільшилися показники груп дітей із високим і середнім рівнями її розвитку.

Простежимо зміни, які відбулися із показниками самостійності дітей старшого дошкільного віку: активності й ініціативності у творчій ігровій діяльності. Розглянемо числові значення показників, які представлено у таблиці.

Таблиця 3.5

Динаміка самостійності старших дошкільників за результатами експерименту

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки дітей	Показники самостійності дітей до експериментального впливу			Показники самостійності дітей після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група		47,9	52,1	24	56	20
Контр. група		48	52	4	48	48

Як бачимо, показники активності змінилися. У експериментальній групі з'явилися досліджувані із високим рівнем розвитку, а до експерименту такого не спостерігалось. Так, у 24% було виявлено високий рівень самостійності у творчій ігровій діяльності. В цілому позитивна динаміка складає 28%. У контрольній групі показники майже не змінилися. Тут динаміка складає лише 4%.

Проаналізуємо тепер показники ініціативності, які представлені у табл. 3.6. Як бачимо показники ініціативності у ЕГ зазнали змін. Так, з'явилися діти із високим рівнем ініціативності, яких до експерименту не спостерігалось, також збільшилася кількість дітей із середнім рівнем її розвитку. В цілому

позитивна динаміка ініціативності складає 40%. Як бачимо, в цілому позитивна динаміка існує, чого не можна сказати про контрольну групи. Зміни у КГ не є позитивними, це зміни, які не можна назвати значущими.

Таблиця 3.6

Динаміка ініціативності старших дошкільників за визначеними рівнями розвитку

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки дітей	Показники ініціативності до експериментального впливу			Показники ініціативності після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	0	40	60	30	50	20
Контр. група	0	50	50	5	50	45

Оскільки відбулися зміни за критеріями самостійності та ініціативності у сюжетних іграх, то змінили свої показники у кращу сторону і ознаки творчих властивостей дошкільника за цими параметрами. Розглянемо динаміку її показників, яка представлена у табл. 3.8.

Таблиця 3.20

Динаміка ознак творчості старших дошкільників за визначеними рівнями розвитку

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки дітей	Показники ознак творчості до експериментального впливу			Показники ознак творчості після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	12	45	43	24	57	19
Контр. група	8	45	47	12	45	43

Як бачимо, показники у ЕГ зазнали змін. Зокрема дітей із високим рівнем збільшилося на 12% і на таку ж саме кількість збільшилося кількість дітей із середнім рівнем проявів ознак творчості, а дітей із низьким рівнем зменшилося

на 24%. Відповідно позитивна динаміка складає 24%, а тому зміни є значущими після експерименту. У КГ зміни не можна назвати значущими.

Таким чином, у педагогічному експерименті спостерігаємо зростання творчих властивостей дітей 5 -7 років (креативності, самостійності, ініціативності) за всіма показниками та критеріями. Відповідно зростання творчих властивостей дітей 5 -7 року життя стало можливим за рахунок дотримання педагогічних умов. Отже, нами підтверджено ефективність програми виховання ознак творчості вихованців 5 -7 року в сюжетних іграх. Зростання міри творчого розвитку дітей було досягнуто завдяки дотриманню таких умов:

- усвідомлення ефективності потенціалу сюжетних ігор у розвитку творчих ознак поведінки дітей;*
- підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи;*
- використання казок під час ігрової діяльності та спеціальних вправ її розвитку.*

Висновки до розділу 3

З метою підвищення ефективності формування творчих властивостей дітей 5 -7 року життя нами було розроблено систему роботи для їх вдосконалення. Висхідними положеннями якої стали: *усвідомлення ефективності потенціалу сюжетних ігор у розвитку творчих ознак поведінки дітей; підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи; використання казок під час ігрової діяльності та спеціальних вправ її розвитку.*

У розробленій системі роботи з вдосконалення розвитку творчих властивостей дітей 5 -7 року життя було передбачено кілька етапів: активне поєднання різних форм роботи (використання казки, театралізованої гри (пальчиковий театр), пазлів та на їх основі проведення сюжетних ігор), проведення 5 занять з розвитку сюжетних ігор; взаємодія з вихователями реалізувалася у плані педагогічного диспуту, проведення, лекцій, консультацій. Всього було розроблено 7 таких зустрічей з педагогами.

Після проведення формувального експерименту значно зросли показники творчих властивостей дітей 5 -7 року життя (та креативності, самостійності, ініціативності) в сюжетних іграх, що відобразилося у збільшенні високого рівня означених особистісних рис і зменшенні низького рівня. За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту зросли абсолютно всі показники ознак творчості у вихованців експериментальної групи у рольових іграх: позитивна динаміка становить + 20 % . У контрольній групі досліджуваних зміни, які відбулися є менш суттєвими: зрушення у показниках спостерігаються у межах від 3 % до 5 %.

Отже, проведений формувальний експеримент підтвердив ефективність розробленої системи роботи та доцільність обґрунтованих педагогічних умов розвитку творчих властивостей (креативності, самостійності, ініціативності) дітей 5 -7 року життя.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичне й емпіричне вивчення питання формування творчих властивостей дитини 5 -7 року життя, ми дійшли до таких висновків:

За першим завданням Проблема творчих властивостей аналізується у руслі загальної проблеми особистості, становлення її найбільш суттєвих ознак, сукупність яких складає творчий потенціал. зміст цього феномену залежить від тих рис індивідуума, які визначають його поведіння у межах певного вікового етапу розвитку. Так, у малюка 5 -7 років він залежить від його пізнавальної діяльності та спілкування, конкретних особистісних якостей, які виникають у процесі виховання. Стосовно дитини 5 -7 року життя, де поряд з самосвідомістю, самооцінкою, свободою поведінки й безпечністю є її самостійність, креативність, ініціативність. Відповідно, творчі властивості дитини 5 -7 років – гнучкий комплекс потенційних можливостей (творчий потенціал) виконання інтелектуальних дій та здійснення взаємодії, основою якого є самостійність, креативність, ініціативність.

Творчий потенціал відображає сформованість важливих рис та властивостей особистості, зокрема креативності, самостійності й ініціативності, які інтегрують у собі досягнення та здобутки дитини 5 -7 років у вигляді творчих властивостей. Сплав даних рис доповнює стильове утворення тип реагування з параметрами рефлексивність / імпульсивність. Дані характеристики суттєво визначають особливості поведіння малюка у соціумі, опанування ними різних видів і форм активності, сприяють соціалізації та збільшенню кількості творчих дій та актів у поведінці. Найбільш ефективними щодо їх формування є звичні для дітей види діяльності: гра, зображувальна діяльність, навчання, праця.

За другим завданням, з'ясовуючи проблему гри у дошкіллі, виявили самостійний, творчий, колективний характер сюжетної гри та проявам у ній ініціативності. Сучасні дослідники Н. Лисенко, Н. Кирста з'ясували, що в освітньому процесі між рольовими іграми і розумовими рисами дошкільнят існує взаємозалежність: розвиваючи окремі аспекти розуму, вдосконалюється

рівень сформованості явища і навпаки. Було відмічено помітно комплексний вплив явища на особистісну сферу дитину, яка по суті є складною системою. Сюжетні ігри є важливим засобом формування творчих властивостей вихованців: креативності, самостійності, ініціативності, активності. Основу цих якостей становить продуктивна уява, та стильові параметри поведінки рефлексивність - імпульсивність, які є сполучними ланками між грою та особистістю, між задумом та їх творчим потенціалом.

За третім завданням було здійснено емпіричне вивчення творчих властивостей дітей 5 -7 років та погляди на проблему їх розвитку у сюжетних іграх дорослих. Ознаки творчості у старших дошкільників у емпіричному дослідженні було з'ясовано на основі таких критеріїв: універсальна здатність до спонтанної творчості, словесна уява, творча уява прояви самостійності, винахідливості, ініціативності, типу реагування (імпульсивність - рефлексивність) у сюжетній грі з відповідними показниками. З'ясовано, що означені властивості мають міру сформованості.

Зокрема було з'ясовано, що для дітей властивий такий розподіл за рівнями розвитку їх творчих властивостей: низький рівень 60% досліджуваних, середній 31 %, найменший показник – 9 % високий рівень проявів творчості у сюжетних іграх в умовах дошкільного закладу. Аналізуючи спрямованість дорослих у цьому напрямку було відмічено недостатню увагу до формування творчих властивостей дітей 5 -7 року життя (креативності, самостійності, ініціативності) означеної проблеми з боку батьків і педагогів. Так, вони хоча і вважають гру необхідним засобом виховання, погоджуються з їх впливом на розвиток творчих ознак малюків, однак це більшою мірою стосується дидактичних ігор. Відповідно, вони не вважають за потрібне надавати сюжетним іграм місця в освітньому процесі, оскільки, на їх думку, вони малоефективні.

За четвертим завданням, з метою підвищення ефективності формування творчих властивостей дітей 5 -7 року життя нами було розроблено систему роботи для їх вдосконалення, в основу якої було покладено педагогічні умови:

усвідомлення ефективності потенціалу сюжетних ігор у розвитку творчих ознак поведінки дітей; підтримка дорослими дитячих рольових ігор та їх ініціативи; використання казок під час ігрової діяльності та спеціальних вправ її розвитку.

Методикою було передбачено використання різних форм роботи (читання та імпровізація казок, пальчиковий театр, пазли, сюжетні ігри, заняття з розвитку рольових ігор. Крім того основний акцент у роботі було зроблено на взаємодію з вихователями. Реалізація програми вдосконалення креативності, самостійності, ініціативності в сюжетних іграх сприяла покращенню ознак творчого поведіння дітей 5 -7 років.

На етапі контрольного експерименту зафіксували позитивну динаміку за всіма критеріями та показниками прояву творчих властивостей старших дошкільників у рольових іграх експериментальної групи. Зрушення у кращий бік склали + 20 %. Показники високого рівня розвитку характерні для 24 % досліджуваних, середнього – 45 %, низького – 31 %. Нажаль, обмеженість у часі не дозволило покращити показники всіх досліджуваних. У контрольній групі зміни, які відбулися є менш суттєвими: зрушення у показниках спостерігаються у межах від 3 % до 5 %.

Отже, у процесі експерименту було підтверджено ефективність програми з вдосконалення творчих властивостей дітей 5 -7 року життя та доцільність виявлених і обґрунтованих педагогічних умов, закладених в основу методики розвитку творчих властивостей (креативності, самостійності, ініціативності).

За результатами дослідження, не претендуємо на повне розв'язання проблеми розвитку творчого потенціалу особистості дитини 5 -7 років. *Перспективами* подальших досліджень вбачаємо пошук інших чинників його розвитку та вдосконалення, зокрема у плані пошуку активних форм і методів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анিকেєва Н. П. Воспитание игрой / Н. П. Анিকেєва. – М. : Педагогика, 1987. – 124 с.
2. Артемова А.В. Моральне виховання дошкільників/ А. В. Артемова. – К.: Радянська школа,-1974. – С. 58-94.
3. Артемова А.В. Соціалізація дитини в родині / А. В. Артемова // Дошкільне виховання. – 2004. – №3. – С. 3-5.
4. Артемова Л. В. Окружающий мир в дидактических играх дошкольников: книга для воспитателей детского сада и родителей [текст] / Л. В. Артемова. –М.: Просвещение, 1992. - 96 с.
5. Артемова Л. В. Театрализованные игры дошкольников / Л. В. Артемова. – М., 1991. – 87 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
7. Бех І. Концепція правилвідповідного виховання// І. Бех // Дошкільне виховання. – 2004. – №4. – С. 4-5.
8. Бех І. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід / І. Бех, Л. Зайцева // Дошкільне виховання. – 2013. – № 1. – С. 2–5.
9. Богуш А. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової освіти / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С. 20–23
10. Болубаш Н.М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Болубаш // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (99). – 2009. – С. 88 - 95.
11. Борщаговська Т. Театрализовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей дошкільнят// Палітра педагога. – 2003. - №1. – С. 21 – 25.
12. Бурова А. Дидактичні ігри: організація та керівництво / А. Бурова // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7.
13. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бурова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. - 256 с.

14. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1979. – 288 с.
15. Воротченко М. У королівстві добрих справ//М. Воротченко// Дошкільне виховання. – 2004. - №9. – С .24-26.
16. Воспитание в игре/ Под ред. Д. В. Менджерицкой. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
17. Воспитание детей в игре/ Сост.: А. К. Бондаренко, А. И. Матусик; Под ред. Д. В. Менджерицкой.- М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
18. Воспитание детей дошкольного возраста/ Под ред. Прокопиенко Л.Н. - К.: Рад. шк.,1990. – 368 с.
19. Воспитателю о работе с семьёй/ Под ред Н.Ф. Виноградовой. – М.: Просвещение,-1989. – С. 87-153.
20. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
21. Гребенюк О.С., Гребенюк Т.Б. Основы педагогики индивидуальности. [Електронний ресурс] – http://elib/flbertina/ru/htmlink/greben/part1_11.html.
22. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / В. О. Огнев'юк, К. І Волинець. 3-є вид., доопр. та доп. – К.: Київ. ун-т ім.Б. Грінченка, 2012. – 492с.
23. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання /Упор. Л. Гураш, Т. Вороніна. – К.: Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. – 120с., [4].
24. Егоркина К. Планирование воспитательной работы по формированию игры / К. Егоркина, Е. Зворыгина // Руководство играми детей в дошкольных учреждениях / Сост. Е. Твертинина, Л. Барсукова; Под ред. М. Васильевой. – М.: Просвещение, 1986. – С. 25 - 29.
25. Зинченко О. К. Влияние образной игрушки на игры детей дошкольного возраста/ О. К. Зинченко // Воспитание в игре/ Под ред. Д. В. Менджерицкой. – М.: Просвещение, 1979. – С. 27 – 35.
26. Игра дошкольника/ Л. А. Абрамян, Т. В. Антонова, Л. В. Артемова и др.; Под ред. С.Л. Новоселовой.- М.: Просвещение,1989.-286с.

27. Історія вітчизняної педагогіки/ Під ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2001. – 297 с.
28. Кононко О. Л. Плекаймо культуру потреб особистості / О. Кононко // Дошкільне виховання – 2013. - № 5. – С. 2 - 7.
29. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) /О. Л. Кононко: навч. посіб. – К.: Освіта, 1998. - 255 с.
30. Краснощекова Н. В. Сюжетно-ролеві ігри для дітей дошкільного віку / Н. В. Краснощекова. – Ростов н / Д: Фенікс, 2006. – 251 с. (Школа розвитку).
31. Лапутина О. Развитие творчества в играх драматизациях /О. Лапутина // Руководство играми детей в дошкольных учреждениях / Сост. Е. Твертинина, Л. Барсукова; Под ред. М. Васильевой. – М.: Просвещение, 1986. – С. 75 - 79.
32. Люблинская А.А. Воспитателю о развитии ребенка/ А. А. Люблинская. – М.: Просвещение, 1972. – С.58-94.
33. Михайленко Н. Я. Педагогические принципы организации сюжетной игры / Н. Я. Михайленко, Н. Короткова // Дошкольное воспитание. – 2007. – № 4. – С. 7–13.
34. Моральне виховання дітей дошкільного віку/ Під ред. Нечаєвої В.Г. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 23 - 132.
35. Науковий метод [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
36. Ніколенко Д. Ф. Педагогічна дошкільна психологія / Д. Ф. Ніколенко. – К.: Наукова думка, 1979. – 191 с.
37. Новоселова Л. В. Игра дошкольника / Л. В. Новоселова. – М. : Просвещение, 1989. – 284 с.
38. Нравственно-трудовое воспитание детей в детском саду/ Под.ред. Р.С. Буре. – М.: Просвещение, 1987. – С. 16 - 21.
39. Островская А.Ф. Педагогические ситуации в семейном воспитании дошкольников/ А. Ф. Островская. – М.: Просвещение, 1990 – С. 54-60.

40. Островська А.Ф. Сімейне виховання. Дошкільники/ А. Ф. Островська. - К.:Радянська школа,1997. - С. 50 - 102.
41. Педагогічний словник / За ред.. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
42. Петровский А. В. Общая психология / А. В. Петровский, А. В. Брушлинский, В. П. Зинченко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1986. – 464 с.
43. Піроженко Т. Особистий потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві / Т. Піроженко // Дошкільне виховання – 2012. - № 1. – С. 8 - 15.
44. Піроженко Т. Особистісний розвиток дітей у творчих іграх / Т. Піроженко // Дошкільне виховання – 2012. - № 9. – С. 28 - 31.
45. Пісоцький О. П. Проектування предметно-розвивального середовища в ДНЗ : навч. посіб. для студ. / О. П. Пісоцький, Л. М. Пісоцька. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 57 с.
46. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність “Дошкільне виховання” / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 352с.
47. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. – К.:Видавничий Дім «Слово», 2004. – 352 с.
48. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. – К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.
49. Радвил Г. Игры детей и развитие детского творчества / Г. Радвил // Руководство играми детей в дошкольных учреждениях / Сост. Е. Твертинина, Л. Барсукова; Под ред. М. Васильевой. – М.: Просвещение, 1986. – С. 72 - 75.

50. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані педагогічні твори: В 5 т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – 166 с.
51. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 55-60.
52. Хуторской А.В. Современная дидактика / А. В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
53. Шмелев Г. Формирование сюжетно-ролевых игр / Г. Шмелев // Руководство играми детей в дошкольных учреждениях / Сост. Е. Твертинина, Л. Барсукова; Под ред. М. Васильевой. – М.: Просвещение, 1986. – С. 55 – 57.